

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.

XLIII. L.

1923

2. šte

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI.

Vsebina februarkega zvezka:

1. Dr. Joža Glonar: Lepa knjiga. (Konec) 65
2. Marija Kmetova: V metežu. (Dalje prihodnjič.) 71
3. Dr. Ivan Prijatelj: Poezija «Mlade Poljske». (Dalje prihodnjič.) 83
4. Mirko Pretnar: Pričakovanje 94
5. Ivan Rozman: Iz zbirke «Nova erotika» 96
6. Igo Gruden: V brezupni uri 100
7. Miran Jarc: Črni čarodeji. (Dalje prihodnjič.) 101
8. Ivan Zorec: Ljubice tri. (Dalje prihodnjič.) 109
9. Mirko Pretnar: Še nekaj 117
10. Književna poročila 118
Dr. Ferdo Kozak: Alojz Gradnik: Pot bolesti. — Tone Selis
škar: Anton Vodnik: Žalostne roke. — J. Pisk.: Ivan Zorec: Zmote in
konec gospodične Pavle. — Dr. Jos. Tominišek: J. Š. Orel: Pasti in
zanke. — Dr. A. Gavazzi: O. Randi: La Jugoslavia. (Konec.)
11. Kronika 125
Niko Štritof: Opera. — Alojz Turk: Člani novomeške «Za-
druga».

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta
45 Din, za četrt leta 22.50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo
se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIII. letnik

1923

2. številka

Dr. Joža Glonar:

(Konec.)

Lepa knjiga.

Velikost stavka na strani mora biti v pravilnem razmerju z velikostjo strani same; že od nekdanj velja pravilo, da se križišči dijagonal stavka in strani ne krijeta, t. j. da «rob» ni na vseh straneh enak. Na noben način ne sme biti majhen, širok je lepši; sicer pa veljata v glavnem dve pravili. Prvo pravi, da mora biti najmanjši rob strani znotraj, potem pa si sledi v vedno večji širini: gornji, zunanji in spodnji, ki je lahko še enkrat tako širok kakor notranji. To razmerje so nekateri določili naravnost s številčnim razmerjem 3 : 4 : 5 : 6. Drugo pravilo pa pravi, da mora biti notranji rob polovica zunanjega, tako da vidiš, če odpreš knjigo, pred seboj dve popolnoma enaki tabli, stoječi med tremi popolnoma enakimi stebri; gornji rob mora biti manjši od spodnjega, ki je vedno najširši.

Toda knjiga se za vezavo vendar obreže! — bo ta ali oni vzkliknil in ne brez pravice. Seveda se obreže, ampak s tem se računa že v naprej in računati bi se moralo — to treba za naše razmere še prav posebno poudariti! — s tem, da se bo odrezalo kolikor mogoče malo, t. j. samo toliko, kolikor je neobhodno potrebno, da dobi obreza ono enakomerno površino, v kateri se ne more nabirati prah, ki se lahko osnaži, ali pa je potrebna za to, da se obreza lahko pobarva ali pozlati. Če se izvrši vse delo pravilno, mora že broširana knjiga kazati ob strani in spodaj vsaj približno tako enakomeren rob, kakor zgoraj. Pole, ki za cel prst širine gledajo iz naših broširanih knjig, so glasna obtožba tiskarske malomarnosti in povzročajo knjigi dvojno škodo. Malomarnost je, če tiskar svojih pol, preden jih je dal v stroj, ni obrezal na enoten format, kar pa je le redkokdaj treba; druga malomarnost pa je, če ni pazil na «register» ter je tako prisilil knjigoveza, da je polo nasilno zlomil. Da se taki nedostatki vsaj za oko popravijo, se mora knjiga že pri broširanju obrezati. Ko pride h knjigovežu, se obreže še drugič in tako je prava sreča

zanjo, če je po teh dveh procedurah še ohranila kaj svoje prvotne notranje oblike; navadno kažejo vse take naše prvič vezane knjige preozke robove. Fundamentalna zahteva je, da morajo vse zložene pole kake knjige imeti isto velikost, tako da nastane, če jih zlimamo skupaj, enoten blok. Ta blok mora dobiti ovitek, ki ga mora enakomerno pokrivati na vseh straneh, da ga varuje in da lahko knjiga stoji. Pri nas pa oblečejo v bročuri obrezan blok knjige navadno v prevelik ovitek, v katerem knjiga ne more stati. To je slepo zamenjavanje funkcije trdih platnic z nalogami mehkega ovitka!

Vsaka stran tiskane knjige kaže poleg s črkami napolnjenega «zrcala» še druge tiskarske sestavine, ki so za lepoto knjige važne. To so v prvi vrsti paginacija in pa naslovi posameznih poglavij.

S paginacijo se je od devetdesetih let sam naprej mnogo — in po večini brezglavo! — eksperimentiralo. Stavili so jo na najrazličnejše kraje, celo v spodnji zunanji ali notranji ogel zrcala, samo tja ne, kamor po svoji naravni funkciji spada. Izkrajja je bila paginacija pomoček za knjigoveza, da je vedel, kako si posamezne pole sledijo. Danes, ko imamo pri vsaki važnejši knjigi ne samo obširna kazala, ampak celo podrobno izdelane imenske in stvarne registre, pa je funkcija paginacije povsem drugačna. Danes listamo knjigo in izkušamo v njej na čim komodnejši način najti določeno stran. To listanje se mora obenem vršiti na tak način, da knjiga pri tem ne trpi sile in da se na ta način ne poškoduje. Zato je najnaravnejše mesto za paginacijo — posebno pri knjigah manjšega formata! — zunanj zgornji rob. Knjiga malega formata, ki nosi paginacijo v sredi strani, pa bodisi že zgoraj ali spodaj, se mora pri naglem listanju — med palcem in ostalimi prsti — neprimerno bolj razkleniti in postane tako razvlečena. Pri velikem formatu, kjer je zgoraj opisani način listanja že sam po sebi izključen, kjer je treba tako rekoč prevračati list za listom, že zato, da se knjiga ne poškoduje, lahko, če je to sicer mogoče, stoji paginacija v sredini zgornjega roba. Spodnji rob, ki prihaja pri tem slučaju tudi v poštev, je v vsakem slučaju samo koncesija ljudem, ki so prav hudo kratkovidni! V vsakem slučaju pa je estetična zahteva pri paginaciji samo ta, da se postavljene številke glede svoje velikosti in duktusa zlagajo v harmonično enoto s tipi ostalega tiska na dotični strani. V ta namen dajejo livarnice črk k vsaki garnituri alfabeta že prilagojeno garnituro posameznih števil.

Na vsaki strani se lahko poleg tega še nahajajo naslovi posameznih poglavij, v katera je dotično delo razdeljeno in

podrobnejši naslovi posameznih odstavkov vsebine, nekaka tekoča sistematična kazala, ki stojijo ali na zgornjem robu, kot podrobnejši naslovi strani ali kolon, ali pa ob stranskem zunanjem robu, kjer so večkrat lahko pomaknjeni tudi v blok strani, tako da stojijo, z drobnejšim tiskom postavljeni, s tremi stranmi v bloku «zrcala», četrto stran pa tvori rob potiskane strani. Tudi tukaj velja isto estetično pravilo, ki smo ga postavili glede paginacije: glavna zahteva je, da se strinjaj velikost in duktus črk v teh naslovih v harmonično enoto s črkami, v katerih je postavljena vsa knjiga.

Isto velja tudi glede inicijalk; njih velikost mora biti v pravem razmerju z velikostjo zrcala, njih duktus ne sme biti različen od duktusa ostalih črk. V knjigi, ki nima ambicije, da bi bila ilustrirana, smejo inicijalke kazati samo ploski, dvodimenzionalni ornament, ne pa kakih figur, ki imajo tudi globino. To glavno pravilo velja tudi glede vseh ornamentalnih okraskov, ki stoje na čelu posameznih poglavij ali pa na njih koncu: torej ven s cenenimi, šablonskimi scenerijami, ptički, metuljčki in žužki, ki samo zbujaajo onemoglo fikcijo, da je knjiga ilustrirana. Ilustracija vsake knjige mora biti individualna; te komodne klišeje pa srečamo — žalibog! — enako v zbirki pesmi ali novel, kakor tudi v kakem potopisu ali ceniku! Ven z njimi!

Pri razdelitvi stavka na posamezne strani delajo našim tiskarjem navadno največje težkoče pesmi, s katerimi si ne vedo prav pomagati. Ta zadrega izhaja očitno iz dejstva, da ne poznajo starejše tiskarske prakse, ki je veljala za take slučaje. Pri razdelitvi posameznih pesmi na strani se starejši tiskarji niso ozirali na to, kako lice bo kazala posamezna stran, ampak na to, kako lice bo kazala celotna knjiga. Velikost strani se je določila po enakomerni velikosti pretežnega števila poezij ali pa po kaki značilni skupini zbirke. V glavnem lahko to pravilo velja še danes. Lepo je dopolnjeno tudi s sledečim pravilom: Ker začnemo čitati z zgornjo vrsto (in ne s spodnjo!), bodi gornja vrsta «zrcala» ona, ki določa, včasih sicer samo enostransko, višino strani; torej mora naslov pesmi, ki obsega dve strani, stati na prvi strani v višini zgornjega roba zrcala in ne niže; pač pa se pesem, ki ne zavzema cele strani, lahko tudi z naslovom vred postavi v sredino strani. Samo po sebi se razume, da se mora nadaljevanje kake pesmi na drugi strani začeti natanko z zgornjim robom «zrcala». Če imamo enotno zbirko poezij, n. pr. same sonete, je samo stvar volje, ali postavimo vsakega na posebno stran, ali pa jih, če so strani večje, stavimo kar zdržema. Kjer pa se na eni strani

snidejo pesmi s krajšimi in daljšimi vrstami, treba paziti na to, da se sredina (težišče) stavka pesmi krije s sredino (simetralo) strani.

V večini slučajev so naši tiskarji že zgubili zmisel za pomen in nalogo, ki jo imajo «signature» posameznih pol. Strojniki sicer dobro ve, zakaj in čemu mora stati ta signatura na prvi in tudi na tretji strani pole, stavec pa ne več, kam jo mora postaviti, zato jo (pri nas!) stavi po večini na zunanji spodnji rob pole. V resnici pa bi morala stati na znotranji strani spodnjega roba. Ta signatura ne služi samo strojniku, kateremu je prav vseeno, ali stoji na zunanji ali notranji strani roba, ampak tudi knjigovezu, njemu je celo v prvi vrsti namenjena. Preden knjigovez posamezne zložene pole kake broširane knjige sešije, vzame ves blok broširanih pol v desno roko (vsaj moral bi!) in z levo kontrolira, ali ima vse pole skupaj in ali so v pravem redu. Pri broširanih polah lahko to kontrolira samo na levem robu, kar je pač vsakemu tiskarju jasno. Odtod izhaja potreba, da se morajo te signature staviti na levi spodnji rob; ker služijo samo tako rekoč kot nekako tehnično pomagalo pri sestavi knjige, je umevno samo po sebi, da morajo biti res dovolj jasne, toda sicer ne vsiljive. Svoj čas so — ko so nastopale še v obliki «kustosov»! — bile arhitektonska sestavina zrcala, danes so v svojem drobnem tisku po pravici porinjene popolnoma v ozadje.

Največje težkoče dela našim tiskarjem zadnja desetletja naslovna stran knjige, torej baš ona, s katero se vsaka knjiga bralcu predstavi, v kateri pokaže svoje značilno lice. Eksperimenti, ki jih opažamo na teh naslovih, so včasih humoristični, včasih žalostni, po večini pa izhajajo iz praznega teženja po originalnosti. Drugod imajo celo literaturo o vprašanju, ali se naj v naslovu vpošteva arhitektonika posamezne vrste, ali pa arhitektonika posameznih skupin vrst, pri nas pa imamo naslove, ki niso na strani postavljeni, ampak po nji hudomušno raztepeni in razmetani. In vendar imamo v starem in modernem tiskarstvu dovolj vzorcev, ki nam kažejo, kaj je treba vpoštevati in kako treba ravnati, da dobimo lepo in harmonično, skladno naslovno stran.

Predvsem ni prav nobene potrebe, da bi naslov strani moral stati kar na prvi strani prve pole; najbolj se mu poda tretja stran. Če je naslov kratek, bomo izkušali po teži in obsegu spraviti v nekako skladno ravnovesje posamezne vrste, če je daljši, bomo izkušali isto doseči med posameznimi skupinami vrst, ki jih tvori naslov. Dvoje glavnih pravil pa je, mimo katerih ne more iti

nihče, kdor sestavlja naslov. Prvo pravilo je, da mora naslov imeti prav isto višino «zrcala», kakršno imajo strani knjige; zoper to pravilo grešijo naši tiskarji z uporno energijo, ki bi pač bila vredna česa boljšega. Drugo pravilo pa je v tem — kar je drugod umljivo samo po sebi! — da se za naslov ne smejo jemati črke drugačnega duktusa, nego jih ima tekst knjige same. Naslov je vizitka, s katero se knjiga predstavi! Ostala pravila so naslovu skupna s pravili, ki veljajo za strani same: da mora biti tekst naslova uravnovešen po svoji teži ob simetrali strani in da morajo biti njegovi tipi glede svoje velikosti in teže v pravilnem razmerju z velikostjo strani same. Najprimernejši duktus za naslov je lapidaren, torej same «velike» črke, ki na koncu stavkov ne potrebujejo nobenih pik.

Kaj vse mora stati na naslovni strani knjige, je precej odvisno od njene vsebine, deloma pa je tudi določeno s tiskovnim zakonom. Vendar pa je treba opomniti dvoje. Prav nobene sile in potrebe ni, da bi moral biti tiskar imenovan že na naslovni strani, posebno če je njegov produkt tak, da nima prav nobenega povoda, da bi se široko postavljajl z njim; za njega bo na koncu knjige še vedno dovolj prostora. Na stotine slavnih tiskov imamo, pri katerih tiskar v naslovu sploh ni povedan, ampak na koncu knjige, in še tam večkrat niti ne z imenom, ampak samo s svojim tiskarskim znakom. Med temi tiskarskimi znaki jih je nekaj, ob katerih knjigoljubcu naravnost zatrepeta srce, n. pr. ob Aldovem sidru z delfinom, ob Plantinovem šestilu itd. *At če tiskar povedan ni — je to no*

Spodobno je tudi, da imej vsaka knjiga, če že ne v naslovu, pa vsaj kje drugje na vidnem mestu, jasno povedano leto, kdaj je izšla. Stoletna izkušnja nas uči, da je tisk, ki molči o letu svojega rojstva, v tem ali onem oziru sumljiv, torej manj vreden ali naravnost nečeden.

Včasih je knjiga del kake zbirke, katere naslov stoji najprimerneje pred individualnim, torej na drugi strani pole. Za njega vsebino velja predvsem to, da je logično postavljen nad individualnega, ki mu je v tem oziru subordiniran; glede tiskarske opreme pa veljajo za oba ista pravila. Tudi zoper to se pri nas vedno greši. Tako smo dobili v zadnjem času neko zbirko, katere glavnemu naslovu manjka glava, individualnim pa noge. Kdor vzame tak zvezek v roke in ga odpre, se mu v naslovih pokaže naravnost nezaslišana tipografska grozota.

Če se le količkaj dá, se naj naslov zlomi skupaj s prvo polo. To sicer ni tipografska zahteva, vendar pa je za vezavo in vsled

tega za tehnično enotnost in ohranitev cele knjige velikega pomena. Nič ni bolj nezmisljega, ko naslov, ki je k prvi poli v vezani knjigi priliman! Po drugih literaturah je to večkrat evidenten dokaz, da se je od prve, nerazprodane izdaje odtrgal naslovni list, potem z označbo «2. izdaja» na novo natisnil in v tej obliki prilimal starim polam. Izmed Slovencev se je tega trika — kolikor vidim do sedaj — poslužil edini Janko Pajk pri svoji nemški knjigi: «Praktische Philosophie».

Ovitek mora kazati naslov v isti obliki, kakor ga ima knjiga; najbolje je, če se za oba slučaja lahko porabi isti stavek. Naslov pa mora imeti broširana knjiga tudi na hrbtu, če je le mogoče. Pri nas se zoper to pravilo, ki izhaja iz praktičnih potreb (danes še prav posebno!), največkrat greši; izšlo je par knjig, ki bi jim na hrbtu lahko natisnil kar cel sonet, če bi bilo treba, samo naslova nimajo. Ta naslov se lahko primerno skrajša; če je hrbet širok, se postavi poprek in primerno porazdeli na isto višino, ki jo ima pravi naslov, če pa je hrbet ozek, se naslov nanj postavi po dolgem. Večkrat so se «učenjaki» prepirali, ali se naj tak naslov začne ob zgornjem ali ob spodnjem robu hrbita. Če se spomnimo, da nam služi v ta namen, da lahko v vrsti broširanih knjig najdemo kako določeno knjigo, ne da bi to postavljeno vrsto razrivali in razkopavali, in da smo vajeni brati od leve proti desni, ne bo nobenega dvoma, da moramo postaviti tak naslov tako, da gre od spodnjega roba proti gornjemu. Razume se samo po sebi, da se njegove črke morajo glede duktusa skladati s črkami pravega naslova in tiska.

Tukaj navedena pravila so samo majhen poizkus tiskarskega katekizma. Njih primitivne zahteve se zde primitivne in samo-umevne samo onemu, ki ni zasledoval poti, po katerih je naše tiskarstvo blodilo zadnja desetletja, odkar ga je zajel čar eksperimentov nemškega «Jugendstila», iz katerih se prav za prav še do danes ni moglo izkupati, dasi so se jih Nemci otresli že davno pred vojno. Ta pravila bi se mogoče zdela manj samoumevna, če bi ilustriral svoje razlaganje z nazornimi primeri, t. j. s podrobno analizo naših slabih tiskov, ki jih je — žalibog! — v izobilju na razpolago. Na tem mestu to ni bilo lahko mogoče; zgodilo pa se bo drugje in ob drugem času.

Marsikaj bi bilo pri nas v tem oziru boljše, če bi se za lepoto knjige intenzivno interesirali ne samo stavci in tiskarji, ampak tudi pisatelji in sploh vsi oni izobraženci, ki imajo s knjigami opravka. Skoro bi se lahko reklo, da je mala umetniška vrednost

naših tiskov nekaka posledica nezadostne estetične izobrazbe in pomanjkljivih estetičnih potreb našega občinstva. Tako je naša tiskarska umetnost tudi neke vrste zrcalo splošne umetniške posebe in duše naših časov. Če že ne maramo črnogledo izjaviti, da v tem pogledu lezemo v barbarstvo, treba vendar priznati, da na tem polju ni opaziti nikakega pravega napredka. Tukaj pa je vsako postajanje in vsako zaostajanje že efektivno nazadovanje. Zato so na problemu naše lepe knjige interesirani vsi, ki jim je na srcu naš kulturni napredek — in ne mogoče samo stavci in tiskarji.

Marija Kmetova:

(Nadaljevanje.)

V metežu.

Počasi sta šla Tina in Gornik proti Trstu in čeprav so švigali avtomobili mimo, so drdrali vozovi in je ropotaje sikal tramvaj, vendar se jima je zdelo, da sta samá. — «Kaj je hotel Tone od vas, to mi povejte,» je pričela Tina, da sama ni vedela, kako je prišla na to misel.

«Tone? Pa zakaj, nerad bi zdaj o tem...»

«Jaz pa hočem, Le povejte; prosim!»

«Mi je sitno, gospa; zares, saj ni tako, saj je to čisto vsakdanje in — in —»

«Potem že vem; po denar je prišel.»

«Torej; če že veste.»

«Ta človek, ta strašni človek, kako me jezi, ponižuje me vse povsod.»

«Pa nihar, gospa Tina, saj se primeri človeku zdaj to zdaj ono in...»

«In nič — jaz ne maram. Ni ga treba zagovarjati, saj veste, da popiva.»

«Ne razburjajte se, gospa, ni tako hudó, moški smo pač v tem oziru...»

«Moški ste pač, da — in v drugem oziru. — Da ga le sram ni; mene je sram.»

«Kako mi je žal, da sva pričela o tem, a sami ste hoteli in škoda lepega večera in lepe poti.»

«In to me najbolj jezi, da hodi tudi k vam prosjačit,» je nadaljevala trdo Tina in preslišala Gornikove besede.

«To vas najbolj jezi? Saj sva vendar stara znanca in celo sovrstnika v nekdanji ljubezni, še veste, gospa?»

«Žal, da vem in zato me še bolj jezi in boli.»

«Pa vidite, to je prav naravno; slučajno imam, on je v zadregi...»

«V večni — zase; pa bi mu ne bilo treba biti, če bi bil, kakršen ni.»

«Mogoče.»

«Nič mogoče; res je tako.»

«A to, gospa, zakaj vas jezi, če prihaja k meni v teh zadevah?»

Tina ni odgovorila, le ozrla se je vanj in pri tem pogledu je Gornik vztrepetal in dejal:

«Kaj res? Kaj me tudi na to stran niste pozabili? Ali res ne?»

«Ne — Andrej. Ah, kako dolgo je že od tega, da ti nisem rekla Andrej!»

«Tina!» In poljubil ji je roko in jo položil v svojo in roko v roki sta šla dalje.

«Andrej — saj veš, vse veš in vidiš...»

«Vem in vidim, da si nesrečna.»

Tina mu je molče stisnila roko in dejala:

«Hvaležna sem ti, Andrej; a prav za prav bi me moralo to jeziti.»

Andrej se je ustrašil temnih besed, da je v hipu obstal.

«Zakaj, za božjo voljo!»

«Odkrito povedano — in kar naravnost: zato, ker sem te bila takrat zavrgla in šla smehljaje preko tebe.»

«Ah, takrat!»

«Da — in zdaj si prav ti oni, ki vidiš moj polom.»

«Beži; zaradi tega!»

«Vidiš mojo nesrečo in ni dovolj to — še celó moj mož hodi po denar k tebi.»

«Ne misli več na to!»

«Ko me pa žge kakor živ ogenj in me peče dan za dnem! Da — prav za prav — sovražiti bi te morala,» je dodala v mislih.

«Tina!»

«Pa te ne morem, vidiš, kar je dokaz, kako zelo so me že pokopale te razmere.»

«Ti vse prehudó vidiš, Tina. Jaz pa sem čakal, ves čas sem čakal, da se ozreš name in me vidiš, kakršen sem in sem bil od prvega začetka. In šele danes, šele danes ti je prišlo spoznanje. Pa hvala tudi za danes!»

«Ne šele danes — kako dolgo že mislim nate.»

«Tina, zares?»

«Zares — in zato mi je bilo še huje.»

«Tina, ali te smem vprašati — povej, kako, da si bila odšla k Tonetu in se poročila z njim?»

Tina ni odgovorila.

«Povej, povej,» je prosil Andrej, «povej, ker me to muči že vsa leta in čeprav vem, da je moje vprašanje neumestno, celo žaljivo, a glej, vsa moja dolga, mukepolna ljubezen zasluži odgovor.»

«Pa bodi, ker si ti, ki vprašaš. Sicer je pa to prav vsakdanje, kar je bilo takrat. Od doma sem bila razvajena, to veš. Ni bilo plesa, ne zabave, da bi me ne bila moja mati privedla tja. Vsega šem imela v izobilju: oblek, čistilcev in tudi po zunanosti nisem bila nápak. Se smeješ?»

«Ah, Tina, kakor bi ne vedel; še zdaj...»

«Pustiva, kakor je zdaj. In tako, vidiš, sem postala ohola, objestna, izbirčna in v tej prešernosti sem nasedla, sem bila kaznovana. Do smrti sem se bila zaljubila v Toneta in vsi drugi so mi bili kakor ničle in — in sem mu bila dala — vse, vse.»

Andrej se je zdrznil, Tina je nadaljevala:

«V opojnosti je potekal čas, Tone je bil moj bog in moje vse. Ne predolgo. Jela sem ga spoznavati, opazila sem napake, tudi sirovosti so bile vmes — in že sem se ozirala v drugo smer. A prav tedaj sem videla, kako je moja mati vneta zanj, ki mi ga je bila izpočetka odsvetovala na vse mogoče načine, a je v svoji zaljubljenosti in omamljenosti nisem niti poizkušala poslušati. A Tone se je znal dobrikati materi, laskal se ji je na vse mogoče načine, da mi je bilo to včasih zoprno — in dosegel je, kar je hotel, materi se je nadvse priljubil — in prav takrat, ko se je bil meni že od-tujil. In prav takrat — in prav takrat sem pa čutila, da sem — noseča.»

«Reval»

«Res sem bila reva. Brezumna sem tekala okrog, kakor v vrtincu, neskončni blodnji, zastrupljeni atmosferi je hitel čas — a jaz, jaz nisem vedela ne kod ne kam.»

«In mati?»

«Mati je zahtevala, zahtevala z vso strogostjo, naj se takoj poročim. Otepala sem se, kolikor sem mogla, zasovražila sem Toneta v dno duše — vse ni nič pomagalo —. Otopela sem, kakor led je bilo v meni in sem se v nekaki hudobni ironiji poročila s Tonetom — in mati je bila srečna, ker sem bila tako brez sramote spravljena in vseh jezikov, nadležnih opravljanj za mater — očiščena.»

«Reva.»

«Tako sem pričela svoje zakonsko življenje.»

«In Tone?»

«O, Tone je še norel za menoj; — ne dolgo, morda pol leta. A ko je videl, da me prav za prav ima in mu ne morem oditi, se je obrnil od mene in pričel življenje, ki ga živi še zdaj. To življenje dveh tujcev, ki traja že deset let.»

«Kako se mi smiliš, Tina!»

«In nisi vedel vsega tega?»

«Ne v potankostih, a slutil sem vse.»

«Pa bi še bilo — a denar, vidiš, to je smrt za naju, ko ga ni in umiram, umiram v tej mlačni brozgi in vendar nočem, da bi umrla.»

«Ne, Tina, ne tako! Saj imaš vendar mene!»

«Imam te, a kako? Vezana sem.»

Andrej se je zamislil, Tina je sklonila glavo in molče sta prišla v mesto, kjer ju je zbolela prešernost luči in hrup in trušč cest ju je tolkel po glavi kakor z neštetimi, ostrimi kladevci. Tedaj se je vzdramil Andrej:

«Vezana si — jaz ne — in to je tudi nekaj. In vezi niso tako močne, da ne bi odnehale.»

«Kako?»

«Potrpi, potrpi, Tina — vse bo še dobro.»

«Ne bo.»

«O bo, Tina! Upam, trdno upam. In sem upal doslej — in glej, našla sva se in bom upal in potrpel poslej — in videla boš — ločitve ne bo.»

«Vanda, Andrej, ona!»

«Ah, Vanda — rad jo imam — ta vendar ni zapreka?»

«Ne vem, Andrej, in ne upam dosti. Vendar to vem, da hočem živeti in ne maram smrti, tega umiranja ne maram.»

«Zaupaj vame, Tina! Močan sem, glej, takole bi te ponesel čez ves svet in...»

«In to mi je tako zelo všeč na tebi.»

Tina ga je vroče pogledala, Andrej se je vzravnal in zdelo se je, da bi zgrabil zemeljsko oblo, jo dvignil do nebes in še bi imel moči na preostajanje. Pospešila sta korake, zakaj vse preveč glasne so bile luči in izložbena okna so bila razgaljena do bolesti, in nič več jima niso mogle teči besede. Ko pa je šla pot navkreber, sta šla tesno drug ob drugem in šepetaje je polzela ljubezen v njuni duši.

«In tam že vidim svoj mrtvaški dom,» je čez čas tiho povzela Tina in do mozga jo je pretresel ledeni mraz. «Kadar grem po

tej poti, bi se pri vsakem koraku najrajša obrnila nazaj — in vendar grem in vstopim v sobo in mi je, kakor bi zašla v gosto pajčevino.»

«Še malo potrpi, Tina — in zaupaj, zaupaj vame.»

Ustavila sta se, ozrla naokrog in kakor brez uma sta se potopila v objem in poljub, dokler se ni Tina nalahno izvila in šepnila:

«Andrej, moj dragi, upam vate.»

«Duša — ah, da bi že bilo!»

«In zdaj lahko noč — iti moram.»

«Zahvaljena, Tina, za ta dan, tisočkrat zahvaljena.»

Meta in Poldi pa sta bili v tem času drevili z avtomobilom proti Miramaru, se spet vrnili in prevozili po vsem mestu, dokler ni Meta povabila Poldi k sebi na dom, v razkošno vilo zunaj Trsta. Ves čas je bila Poldi razposajeno vesela, smejala se je vsevprek, da že Meta ni mogla več slediti temu razburkanemu vznemirjenju. Ko sta bili na Metinem domu, sta sedeli v salonu, pili čaj in kadili cigarete in Poldi se je hip za hip ozirala po pohištvu, ročnih delih in slikah in čeprav je bila videla vse to že večkrat, vendar ni našla dovolj pohvalnih besed o teh stvareh.

«Ah, Meta, vidiš, to in to bi morala imeti tudi jaz. Kje si kupila? Koliko je stalo? Pa tole?» In je vstala, ogledovala in spet hitela: «To je krasno, vidiš, in to moram in moram imeti. A moj mož, veš, on se ne razume, njemu je vseeno, ali je v stanovanju tako ali tako, a jaz bi rada, da bi bilo vse fino, izbrano, kar najlepše.»

Meta je pritrjevala, se obenem branila, če je pohvala dotične stvari prekašala celo vrhunec lepote, in svetovala tako in tako.

«Le potrpi,» je govorila mirno in se skrivaj muzala v zadovoljstvu, «saj tudi ti doboš vse, kar boš hotela. Saj vem, da te ima tvoj mož rad in ti kupi, karkoli si zaželiš.»

«Je že res,» je odvrnila Poldi, «a jaz ne morem dočakati. In veš, naša hiša — tudi ta mi ni všeč.»

«Saj je vendar lepa!»

«Ah — stara bajta, kaj bi — in nič moderna. Rada bi takole vse v elektriki in v preprogah in naša stara kočija, veš, avto je vendar vse kaj drugega. A to je hudo, vidiš, če imaš priletnega moža in mu je vse staro tako všeč, da se ne more in ne more ločiti od starin. A jaz jih mrzim, vse one ropotije bi pometala na cesto in bi si kupila novih, modernih reči. Tudi Ivan...»

«Kdo?»

«Pirc — saj ga poznaš, pravi, da bi bilo tako vse prijetneje pri nas.»

«Še zahaja k vam?»

«Pirc? Seveda. In moj mož ga ima prav rad.»

«Ti, til!» In Meta je karajoče požugala s prstom.

«No, kaj? Kaj jaz morem za to?»

«Da ga ima rad tvoj mož? Ne; a da ga imaš rada ti?»

«In on mene.»

«Lepo, da priznaš.»

«Zakaj ne bi? In — sebe poglej!»

«Za menoj so že težki dnevi.»

«Beži, beži! Moža si prosta, toliko si na boljsem; denarja pa imaš, kolikor hočeš.»

«Kolikokrat moram slišati to! Že kar odveč mi je.»

«Je že dobro, meni pa denar ni prav nič odveč. In kar je glede Ivana, ta je tako prijatelj —»

«Tako zvani hišni prijatelj...»

«No? Tudi to je moderno in rada bi vedela, če je kje katera, ki si ga ne bi privoščila —.»

«No — no!»

«Saj res, dobro, da se spomnim, kaj pa Gornik in Mlakarjeva, e — kaj pa to?»

«To me zanima; kaj pa veš?»

«Hinavka, kakor ne bi bila ti sama o vsem še vse bolj poučena.»

«Ničesar ne vem.»

«Kajpa, kajpa. In tudi tega ne, kako rada se vidita?»

«To že, a kaj je na tem?»

«O ti nedolžnost nedolžna! Sicer je pa lepo, Tinina prijateljica si — a jaz je ne morem, da ti povem.»

«To mi ni bilo znano.»

«Ne? O ne morem je, prav nič je ne morem. Tako nekam zviška me gleda in Bog ve, čemu, reva uboga.»

«Če bi te slišala! — No, pa kaj veš o njej in Gorniku?»

«O prav veliko. In če res ne veš, ali se le tako delaš, kaj ti ni znano, da je Gornik vanjo do ušes zaljubljen?»

«Pa če bi bil, to še ni nič slabega.»

«In da Mlakar to ve?»

«Tako?» se je v resnici začudila Meta in jela poslušati pozorneje.

«Seveda ne — in prav nič ni hud, tak bedak, kakršen je. Jaz bi ji že pokazala — in Gornik ne ve, za kom gleda in ne ve, kaka zvita kača je ta Tina. Še več, še ponuja mu jo.»

«Kdo, za božjo voljo!»

«Kaj res ne veš? Saj to je najnovejšo. Tone ponuja Tino Gorniku.»

«To ni res!»

«Je res, vem iz gotovega vira. Zadnjič je bil prišel Tone h Gorniku po denar in mu je v povračilo ponudil Tino, svojo ženo.»

«Ni mogoče!»

«Seveda je mogoče in celo gola resnica je to.»

«Uboga Tina, da je tak njen mož, tega nisem vedela, čeprav ga nimam v čislih.»

«Tak mož, vidiš, tudi ti obsojaš le njega. In kdo je kriv, da je tak? Le ona, Tina sama. Lepo te prosim, je to žena, kakor se spodobi? Poglej njen dom, vse v neredu, vse umazano, ona sama še počtene obleke nima, ne toalete in Vando oblači, da Bog pomagaj!»

«Veš, ona pač nima in še to, kar je, zapravi mož.»

«Pa bi delala, če nima, kdor nima, draga moja, naj dela. Kaj mora poležkovati in sanjariti kakor kdo, ki ima? Vse, kar je prav in kakor se spodobi. On je revež, meni se smili. Tak imeniten družabnik je, vesel, da bi se mu noč in dan smejala, in lep, samo njegove zobe poglej, ko se kar iskrijo od beline in sploh — škoda zanj, da ima tako leno ženo.»

«Tako, tako — tak misliš, da je ona vzrok?»

«Kdo pa? Povsod je ona vzrok. O, in sploh, Tina ni kar tako in boš videla, da se stvar z Gornikom ne bo končala kar brez vsega.»

«Eh, pa bodi že, vendar mora biti to strašno, če te lastni mož prodaja drugemu, da dobi denar za pijačo.»

«Hm, strašno — bi že bilo. Ali pa tudi veš, če ga ni Tina sama napotila k temu?»

«Kóga — moža?»

«Nu da — moža.»

«Beži, beži, to bi bilo še strašnejše!»

«Jaz si pa kar mislim, da bi bilo to pri Tini mogoče.»

«Ne — ne — to ni res,» je odločno odvrnila Meta.

«Če je res ali ne — meni se Tone snili, ki je vreden boljše žene. — Pa čakaj no, kako je pa bilo s teboj, ti si mu pa kar ušla ali ne?»

«Jaz? Strnadu?»

«Komu pa?»

«Ne govoriva o tem, pogovor o tej zadevi me spravi vedno v slabo voljo. Pustiva.»

«Kakšna si! Saj je že vse minilo. A jaz sem radovedna, če prav vem.»

«Nikar, Poldi, o tem — sicer pa — saj je že vseeno —»

«Torej, da je hotel ves tvoj denar in imel druge?»

Meta ni odgovorila, le prikimala je.

«No, torej je res. Ti si pa dejala: stoj! — In dobro, da je bilo vse premoženje prepisano nate. Prebrisana ptica si, Meta, kdo bi ti prisodil, ko izgledaš kakor samo nedolžno jagnje. Ti, ti! — Ah, zdaj pa moram oditi — joj, koliko je že ura! Brž, brž —.»

«Pride Ivan?»

«Ah, ne — a mož me čaka...»

«Je že dobro, že razumem;» Meta je vstala in jo spremila do vrat. A Poldi se je okrenila in dejala:

«Pa molči, veš, o Tini in Gorniku — in pa, kaj me ne bi pustila zapeljati z avtom domov? Pa pojdi še ti! Ne?»

«Ne, ne — a z avtom se že utegneš odpeljati, saj mi je vseeno — in če ti je to v veselje...»

«Da — hvala — pa pridi kaj — o in hiteti moram — lahko noč!»

In odšla je v naglici, a Meta se je mukoma sesedla v naslanjač in podprla glavo z rokami, in je nekaj časa topo zrla v preprogo. Potem pa je zavzdihnila in zamahnila z roko: «Ta neumna Poldi! Pride in mi kvasi tu o Tini in Gorniku in Mlakarju — in o Strnadu!» Vzravnila se je v naslanjaču, naslonila glavo daleč nazaj, prekrizala roke pod brado in se zagledala v luč. Neskončno utrujenost je začutila v vseh udih, v glavi pa so po bliskovo hitele misli: «Denar, denar, kaj mi je zdaj ta denar? Kaj vse to razkošje, vsa ta vila, avtomobil, prijazni obrazi, hinavske, laskave besede, besede v tisočerih lažeh? Kaj mi je vse to? Sredi prijateljev, sredi množice vseh pozemskih dobrot sem vendar čisto sama, sama. Dom imam in vendar nimam doma; prijatelje imam in vendar nimam prijateljev, nobene duše, ki bi se potopila v mojo. In vendar sem človek, kri in meso in srce in duša. Veselje, žalost, trpljenje, smeh, jok — vse poznam, vse kot vsi drugi — in vendar — ne smem biti kakor drugi. Zakaj, zakaj vse to?» Sklonila se je in skrila obraz v dlaneh. «Zakaj? Zakaj je bil Strnad moj mož? — Le zaradi denarja je bil prišel — mene je pahnil od sebe. O tisti strašni, strašni, grozni čas! Zakaj sem morala videti prevaro, zakaj sem jo videla? Saj sem bila sklonila hrbet, a več nisem mogla, nisem in nisem. In kdo me je bil potisnil v vrvež in mešanico prepovedanih potov? Kaj nisem bila imela trdne volje živeti kot poštena žena, ljubeča žena za moža in dom? Vse, vse sem hotela — a on ni hotel — le denar, zlató — prekleto

zlató! Zakaj sem videla, da me ni ljubil, da je imel ženske? In zakaj moj ponos, da sem mu odrekla posestvo, denar? Ah — in potem vse tisto blato, ki ga je bil zalučal vame, da sem ostrmela, onemela in že sama verjela, da je le podlost v meni. In vendar je bil on pričel! Pred svetom pa sem bila kriva jaz — in on — še danes je čist, je spoštovan, je obče čislani gospod notar dr. Strnad! Ha, ha — in jaz — vlačuga.» Stresla se je v notranji grozi, a obraz se je skrotovičil v trpkem nasmehu. «Vlačuga — lepo, zelo lepo.» Počasi je dvignila glavo in zaprla oči; topo je udarjala kri v sencih in v ušesih je šustelo in zvenelo. Pogledala je in se nasmehnila. «Ko bi kdo videl moje misli? Kdo bi jim verjel? Tina, Gornik, Mlakar, Poldi — vsi — vsi — kako se to gnete, meša, meša — in to bodi življenje? To? Ah!» Poskočila je, služkinja je stala pri vratih in ji pomolila vizitko.

«Dr. Pirc», je brala brez misli, se pogladila po laseh in dejala glasno:

«Doktor Pirc? Kaj hoče? Pozno je že ...»

V tem hipu pa so se že odprla vrata.

«Klanjam se! Motim?»

Meta se je vzravnala in začudeno pogledala, a koj se je iztreznila in že je bila vsakdanja maska na njenem obrazu, ko je dejala:

«Prosim, gospod doktor! Izvolite sestiti.»

Sedel je v naslanjač, Meta je počasi sedla na zofo in ponudila Pircu cigarete. Medlo so vzvalovali modričasti kolobarčki cigaretne dima in Pirc je dejal zamišljeno:

«Lep je vaš dom.»

«Bo že,» je odvrnila Meta in premišljala je, kaj bi še dejala, a nikake misli ni bilo in najrajša bi bila sama. Izpod čela je pogledala Pirca in lice se ji je zmračilo, ko je zrla v njegov medli, prenasičeni obraz. Okrutne, cinične poteze so krivile ustnice navzdol, v očeh je bila zloba, prezir do vsega, visoko čelo se je gubančilo v množico rezkih brazd in roke so bile stare, zaspane, vseh naslad site. Visoko, koščeno telo je štrlelo v naslanjaču kakor kup neokleščenih vej in vse kretnje so bile počasne.

«Grd sem, kajne?»

Meta se je zdrznila in se v sunku okrenila in v trenutku se je domislila, da je večkrat slišala praviti, kako je Pirc bistroumen in visoko naobražen; glasno pa je povzela:

«Preskromni ste.»

«Ha, ha,» se je presekano zasmeljal Pirc, «ujel sem vas pri vašem opazovanju in natančno vem, da se vam studim.»

«Gospod doktor!»

«Nič ne de; jaz to dobro čutim, a nič ne de.» Zamahnil je z roko in utrnil cigareto in jo kadil dalje.

«Če tako čutite, pač ne morem zato,» je utrujeno dejala Meta in živahneje nadaljevala: «Sicer pa, kako to, da niste pri Bizjakovih? Ni še dolgo, da je odšla Poldi od tu — vozarili sva se z avtomobilom in veliko se je smejala. In zdi se mi, da vas zdajle pričakuje doma.»

«Joj, joj, kako radi bi se me iznebili, gospod! To pa že res ni lepo — in kar tako naravnost... Pa tudi to nič ne dé.»

«Oh — pa če že hočete biti tako nataktnjeni, pa bodite in obračajte besede; tudi meni nič ne dé.»

«Ha, ha — ali sem vas? Pa sem vas! Kako ste jeznil in to vam krasno pristoja, te vaše oči — iskricice, same iskricice — ha — ha — všeč ste mi, zares, izvrstno vam pristoja.»

«Gospod doktor — neslani ste.»

«Že mogoče. — Pa, da vas res ne bom žalil dalje — torej, kaj ste že hoteli vedeti? Zakaj nisem zdajle pri Bizjakovih? — Do tule, vidite, imam Poldi —» in je dvignil roko do nosa.

«Zdaj ste pa že res grdi,» je odvrnila Meta in si sama prižgala cigareto, čeprav je Firc že držal pripravljeno vžigalico.

«Zelo sem vam zoprn.»

Meta je skomizgnila z ramami.

«Vi tako hočete danes in iščete šivank, pa jih imejte, ne bom se opravičevala, cenjeni gospod doktor.»

«Velecenjena gospa — hvala vam. Tako.» Firc se je globoko priklonil, se zazrl v sliko na steni in govoril:

«Čuden človek sem, vem, in malokomu sem všeč. In to, gospa, me ne jezi in ne boli, ampak mi je še v zabavo. Zares, kar uživam časih, ko vidim, kako vzbudim odpor v tem in onem, ki pridem k njim v družbo, neko notranje zadovoljstvo začutim takrat in na smeh mi je, da bi se zarežal na ves glas — in to tudi večkrat storim.»

«Perverzni užitki.»

«Mogoče, naravni in navadni res niso. A to me prav nič ne moti. Rad, prerad pomešam štrečno vseh teh povprečnih ljudi in jim razbrskam skrbno izglajene, po vseh strogih zakonih in najstrožjih formulah izrisane stezice. Kaj bi vse te maskel! Lop — zamahnem po njih, da se vsa šminka in z veliko skrbjo polizana frizura kar takó razcedi in izonegavi.»

«Jastreb med piščanci?»

«Dobro povedano, gospa.»

«In nič vas ni strah?»

«In nič me ni strah.»

«Mefisto.»

«Dobro, imenitno, gospa!»

«In vedno dosežete svoj smoter?»

«O vedno — še prevečkrat; še vse preveč mi padajo sadovi v naročje. Da, časih in ponekod celó ne bi želel, da bi bilo takó gladko vse; zoprno mi je že to. Tako na primer pri Bizjakovih.»

«Sem si že mislila.»

«Ste? Prav. Kakor sem vam bil že omenil — Poldi mi je že z vseh koncev in krajev odveč.»

«Reva je, rada vas ima.»

«Rada, rada — kaj morem za to? In prav pri njej mi to ni všeč. Plazi se za menoj kakor zvesti pes iz čitank.»

«Moj Bog! Ženska, ljubeče bitje — in pes!»

«Da. In če še ne veste, psov jaz ne maram. To so sužnji. In ne maram živalskih psov, ne uradniških, ne vladnih in nikakih. Pa tudi ljubečih ne.»

«Ha, ha, v dobro voljo me spravljate!»

«Jako lepo od vas in — od mene. Pa dalje: to klečeplaztvo, iskanje mojih pogledov in kretenj, slepota za vse moje slabosti, hlastanje za vsem, kar je le od daleč v zvezi z mojo osebo, večno iztikanje za mojimi koraki in odpuščanje vsega in povesod, to vidite, to mi je zoprno, studi se mi. Fejl!»

«O gospod doktor, strašni ste! Uboga Poldi!»

«Sama je kriva. Če ne vidi, če ne čuti, če ne razume, kaj morem zato? Jaz, ki ljubim ponos — in tudi vi, gospa, ste ponosni. In če znate logično sklepati, čeprav ste ženska, boste razumeli, kaj hočem reči...»

«Pa mi je zdajle prav všeč, da sem toliko ženska, da ne znam logično sklepati. — O čem drugem, o čem drugem, gospod doktor!»

«Zakaj se izmikate? Se bojite?»

«Česa?»

«Predobro veste, česa. A ne bojte se —.»

«Preveč si domišljate, gospod doktor.»

«Ah, kaj bi s tem! Vseh takih in podobnih scen imam čez glavo dovolj in ni mi do njih — posebno tu in zdajle ne.»

«Lepo.»

«Ali tudi ne.»

«Pa povejte mi vendar, gospod doktor, zakaj ste prav za prav prišli k meni nočno?»

«Odpočit sem se prišel, gospa.»

«Odpočit? To pa ni poklon.»

«Po moje — še zelo velik poklon!»

«Po moje pa vidim, da moram biti stara v vaših očeh, če pridete počivat k meni.»

«Kaj niste stari?»

Meta se je začudila.

«Kako menite?»

«Ah, ženska, ženska, ki noče biti nikdar stara! Ne mislim po letih — a stari ste. Še niste vedeli tega?»

Meta je zmajala z glavo in dejala:

«Mogoče imate prav.»

«Zelo prav imam. In...»

«...in tudi vi ste stari.»

«In še kako!»

«Pa zakaj bi bil to poklon, kakor ste dejali?»

«Zato, ker povem s tem, da je pri vas lepo, udobno, ubrano in izbrano. Tu človek počiva.»

«Pri Bizjakovih pa?»

«Bežite! Pri Bizjakovih delam; več delam kot v svoji odvetniški pisarni.»

«Čemu zahajate potem tja?»

«V zabavo.»

«V zabavo! In pravite, da delate ondi!»

«Tudi zabava, smeh, žalost — je delo.»

«Ne razumem.»

«Jaz razumem. Če pa sedim brez vsake maske — in masko imate vedno pri zabavah — tedaj šele počivam. In to je pri vas, gospa.»

«Hvala.»

«In hvala vam — in lahko noč!»

Pirc je vstal, počasi odšel proti vratom in ko mu je Meta podala roko, ji ni bilo, da bi ga povabila, a Pirc je sam dejal:

«In še pridem.»

«Počivat?»

«Počivat.»

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Ivan Prijatelj:

(Nadaljevanje.)

Poezija «Mlade Poljske».

2. Prehod od realizma k «moderni» v poljski literaturi. Miriam in Lange. — Generacija, podraščajoča in zoreča v poljski literaturi 80tih let, se je oberoč oprijela gesel evropske neoromantike, dekadence, simbolizma in impresionizma, z razkošjem se prepuščajoč vsem drgetom in bolestim nove smeri, zaokrenjene v duševnost. Realizem ni itak nikdar sedel pregloboko v poljski, po naturi romantični duši. Narodna katastrofa v ponesrečeni vstaji leta 1863. in po nji nastopivše težke okoliščine narodne eksistence so diktirale Poljaku njegov realizem. Ako se je bila že zapadna Evropa v predzadnjem desetletju stoletja razočarala nad zgolj empirično in materijalistično kulturo, koliko bolj je to razočaranje čutila Poljska, katere državnost je bila velika mednarodna kultura prosto črtala iz svojih diplomatskih knjig, dočim je bil narod na domu vklenjen v spone pridobivaške buržuazije, obsojen v organično delo «ob temeljih» (izraz pozitivista Świętochowskega), izpodrezen v ozloglašnem, nepraktičnem patriotizmu in sanjah o svobodi, poslan v delavnice, da tam ne čuje drugega nego udarce kladiv in brenčanje strojev. Družbo, ki je določala Poljakom v dobi realizma od 60tih do 80tih let vso njih duševnost, je zagledala poljska mladina na koncu te dobe plastično narisano v «Rodbini Polanieckih» Sienkiewicza. «Ta družba,» je pisal že takrat fini naturalistično-prehodni teoretik Witkiewicz, «iz katere so izrinjene vse ideje in nadomeščene s ‚kšeftom‘, družba banalnih špekulantov, plitvih ljubimkanj, gonje po lahkih uspehih, družba, ki se zazdeva, da vrši občanske kreposti, ako se obogača, ta družba je bila taka, da ž njo živeti je bilo nemogoče. Človeku ni preostajalo drugega, kakor da se obesi, ali pobegne od nje, ali pa da živeč sredi nje živiš daleč zadaj za njo...» Topo vdanost v usodo in abstraktno navduševanje za splošno človečanstvo, podedovano od pozitivističnih poljskih ideologov, začenja čutiti mlada generacija kot breme; s poželjivimi rokami začenja zopet grabiti po sanjah, po svetem trepetu duše, po velikih idealih, zlasti po nacionalnih vzorih nepodlegle, svobodne Poljske, po tej sijajni dediščini nekdanje poljske romantike... Novo pokolenje na nov način zopet uživa nesmrtna dela vélike poljske romantike, odkrivajoč v dotlej pozabljeni mistiki Mickiewicza njegovih zadnjih let lastnost, vsposabljaajočo tega duševnega

heroja za narodnega vedeža in proroka. Na najvišji ščit pa dvigne poljska «moderna» Slowackega, odkrivajoč v njegovi sijajni umetnosti že vse elemente modernih umetnostnih gesel. Kult Slowackega, odkritje in češčenje njegovega skoraj zamolčanega naslednika v poeziji, Cypryana Norwida, in borba zoper «filistra» Sienkiewicza, pisca «Rodbine Polanieckih», ne pa avtorja splošno cenjene trilogije, označuje z ozirom na kontinuiteto razmerje mlade umetnosti do dotedanje poljske literature. Kakor odnos do nepozabljenih nacionalnih vzorov nepodgle Poljske, tako se menja sedaj tudi relacija «Mlade Poljske» do poljskega naroda. Plemstvo, ki je igralo nekdanj na Poljskem glavno vlogo in bilo v Kraljestvu v dobi realizma in meščanske demokracije, v Galiciji v dobi avstrijske ustave izgubilo v javnem življenju precej svojega pomena, ne privlači mladih umetnikov, prav tako tudi ne meščanstvo. Warszawski meščan in krakovski stanczyk se oba obdolžujeta, da sta s svojim utilitarizmom, oziroma avstrijskim oportunistom prihulila narodni polet v višave idealov in poezije. Mlada umetnost se oklepa preprostega, skromnega, «sivega» ljudstva in se s tem približuje nekdanji romantiki s tem razločkom, da je romantika hodila med ljudstvo po ljudsko pesem in narodopisno blago, «Mlada Poljska» pa išče v ljudstvu, zlasti v tatrskih goricah elemente prvotnega, odločnega, neodvisnega in pogumnega plemenskega poljaštva. Bolj nego katerikoli «modernizem» goji «Mlada Poljska» narodni slog v poeziji, v vpadljivo umetnosti, glasbi, arhitekturi in umetnostni obrti.

Sicer pa se odzivajo v poljski «moderni» tudi vsa gesla evropske neoromantike, simbolizma in dekadence: skrajni individualizem, prisegajoč na senzualizem, proglašajoč za edino dolžnost umetnika, da podaja trenutne živčne vtiske ter impresije razdrobljene, atomizirane duše, da izraža hipna stanja duše, kopajoče se danes v orgijah čutnega razkošja, jutri omagujoče v torturah izčrpanosti, onemoglosti, trudnosti, brezkončne otožnosti in glodajočega kesanja. Pri nekaterih poetih se individualizem izliva v idejne sfere, vzletajoč v nadzemske višine in trkajoč na zaklenjena meglena vrata Absoluta, nadnaravne skrivnosti, božanstva. Poraja se umetnost velikega hrepenenja duš in popolne dekadence volje. Občutje ali razpoloženje se proglašja za glavno umetnostno izrazno sredstvo, edino sposobno, da izrazi stanje rafinirane moderne duše v verzih, polnih melodioznosti in zvokovno-kolorističnega artizma. Da dá slutiti čitatelju o čarobnem svetu svojih sanj, se tudi poljski «modernist» v obilni meri poslužuje simbolike. Mistik je, vizionar in ekstatik.

Kot prvi, ki je na Poljskem že od začetka 80tih let začel naglašati visoki poklic umetnosti v zmislu nastopajočega impresionizma, ne samo naturalističnega, ampak že tudi dušeslovnega, se mora imenovati že omenjeni Stanislaw Witkiewicz, ki je v svojih člankih, izhajajočih v «Wędrowcu» (Popotniku) utiral pot novi umetnosti. Med prvimi pionirji «Mlade Poljske» pa stoji kot izvirni in prevajajoč pesnik ter esejist Miriam.

Miriam, s pravim imenom Zenon Przesmycki (rojen 1861.), je bil takrat, ko je vstopil v poljsko literaturo, z odliko dovršil jus na warszawski univerzi. Leta 1887. je ustanovil v Warszawi literarni časopis «Życie» (Življenje), ki je izhajalo samo eno leto. V tem listu je objavil celo vrsto estetsko-literarnih esejev in pesmi, v katerih so se sicer še v marsikaterem pogledu čutile zveze s prošlostjo, zlasti z iziskano formo «parnascev», a se je napovedovalo že vse polno gesel neoromantike. Sledeč primeru Verlainea ni urednik razodeval svoje umetnostne smeri v kakšnih programnih člankih, ampak v zanosni uvodni pesmi, proglašajoči preporod in kult poezije ter artizma, dasiravno še vedno v svrhu socialnega utilitarizma. Kakor večina prvih nemških «modernistov», je tudi pretežni del poljske literarne mladine te dobe vsaj začasno simpatiziral s socialno demokracijo, v tem času še obdano z mučeniškim vencem. V članku «Naši cilji» poudarja Miriam še vedno «skupno delo na vseh poljih družabnega življenja» kot najvišjo nalogo svoje generacije. Ravnotako in še bolj ko družabno delo pa naglašča že čaščenje in kult lepote. Literarna atmosfera mu je «cilj in sredstvo obenem, vzrok in posledica». Miriam nastopa v «Życiu» kot eklektik v zmislu Čeha Vrchlickega, čigar poetična dela marljivo prevaja v poljščino, kakor tudi dela njegovega sorojaka Julija Zeyerja. Obenem pa prelega Miriam že tudi take odlične in izrazite zastopnike «modernizma», kakor so Poe, Baudelaire in Verlaine. Leta 1899. se odpravi Przesmycki na daljše potovanje po zapadu. Tu se družijo z najodličnejšimi zastopniki nove poezije, se potaplja v čarobne globine novega poetičnega sveta in kot potapljač prinaša v zakladnico poljske literature najlepše bisere zapadnih pesnikov. Ko se proti koncu 80tih let zavé Kraków, to staro poljsko muzno mesto, svoje umetnostne naloge in začne tu izhajati ilustrirani Sarneckega «Świat» (Svet) (1888.—1895.), nadaljuje Miriam svoje v «Życiu» započeto delovanje v tem organu, piše študije iz umetnostne filozofije in literature, priobčujoč obenem v tem listu sijajne prevode iz zapadnih literatur, med njimi celo vrsto Maeterlinckovih dram, ki jih izda leta 1894. v posebni knjigi,

opremljeni z obširnimi kritično-estetičnim uvodom o «Mladi Belgiji», v katerih temeljito razpravlja o geslih in problemih moderne poezije in poetike. Kar se tiče posebej Maeterlincka, se mora reči, da ga prestavlja v tej knjigi Miriam bolj s tehnične strani. Proslavljajoč njegov simbolizem bolj s stališča poetike ga najvišje dviga kot mojstra občutja. Za onega Maeterlincka, ki mogočno objema in izraža vesoljni vsemir, ki s silno svojo roko ustvarja iz obeh svetov, duševnega in fizičnega, enotno ubrane umetnine, Miriam še ne kaže globljega zmisla. Kot takega ga je odkril in si ga vzel za svojega vzornika šele véliki dramatik in slikar poljske «moderne», Stanisław Wyspiański. — Leta 1893. izda Miriam zbirko svojih lastnih pesmi pod naslovom «Iz čaše mladosti» z značilnim podnaslovom: «lirični spomenik duše». V teh svojih pesmih se nam predstavlja Miriam bolj kot entuziast, erudit, poznavatelj ter obvladovatelj vseh novih, zlasti formalnih in geselnih praktik «moderne», nego kot elementarni razodevatelj globokih, silnih lastnih dušnih emocij. Ena glavnih deviz mu je — občutje. Neka njegova pesem nosi naravnost nemški naslov «Stimmung». Senzitivni, subtilni impresionist je, eleganten presajevatelj modernih gibkih pesniških, zlasti oblikovnih vrednot. V dnu svoje narave pa je in ostane možganski intelektualist, neskončno dovzeten za lepoto v vseh oblikah, brez vročih doživljanj svoje lastne duše. Virtuoz in rezbar besede in forme. Miriamov umetnostni entuziazem v teoretičnih esejih in pa njegova spretno na Poljsko prenesena tehnika modernega stiha sta ob svojem času elektrizirala mlado poljsko pokolenje. Njegova lastna pesem (zlasti v znamenitih «rondih») je zopet pela in muzicirala. Miriamov pomen leži v tem, da je uglasbil mlado generacijo na noto zapadnega «modernizma». — Od leta 1900. dalje je izdajal v Warszawi «Chimero», eden najrazkošnejših slovenskih literarnih organov, glede tiska, papirja in ilustracij naravnost luksuriozen. V tem časopisu, katerega je v sedmih letih izšlo 30 knjig, je izdajal in Poljakom takorekoč na novo odkrival romantika Norwida, čigar dela je do zadnjih let izdajal tudi v knjigah, kakor z novim razodetjem seznavajoč Poljake s to skrivnostno in bogato romantično dušo; nemo in nerazumljivo za svoječasne sodobnike.

Tik poleg Miriamoma stoji ob vhodu v hram «Mlade Poljske» Miriamovi jako sorodna pesniška postava Langejeva. Antoni Lange je bil rojen leta 1864. v Warszawi, kjer je na tamkajšnji visoki šoli študiral prirodoslovje. Že kot visokošolec je nastopal v

narodno-socialističnem listu «Pobudki» (Pariz 1886.) pod psevdonom Napierski kot pesnik kultivirane forme s stihii, polnimi drznih revolucionarno-socialnih antitez in obtožb družbe s pomočjo dokumentov in rékel, vzetih neredko iz ljudskih pesmi, govorečih o krivdah in bolestih prostega naroda, iskrecih se od izzivov na naslov samega Boga, češ, da ta ni držal obljub, danih romantičnim poetom, vsled česar naj odstopi vlado satanu, očetu upora in velikih hrepenenj. Parola mladega Napierskega se glasi, da «kdor hoče biti narodom Kristus, jim mora biti najprej Kajn». Proti koncu 80tih let odpotuje Lange podobno Miriamu v Pariz in postane odtlej večni romar ne samo po zapadnih kulturnih deželah, ampak tudi po njih kulturah, literaturah in umetnostih sploh. Predvsem intelektualist liki Miriam ustvarja Lange bolj iz vplivov bohotne zapadne modernistike, nego iz elementarne neposrednosti in iskrenosti lastne duše. Njegove oči goré bolj od tega, kar je videl in slišal, nego od notranjega žara. Zato postane Lange v prvi vrsti mojster nove forme in posredovavec modernističnih gesel ter vplivov. Iz Pariza piše pisma v warszawske literarne časopise, v katerih opisuje življenje «Babela ob Seini»: ves tamkajšnji vrvež in nervozni kaos, vsa iskanja in vse boje v novi umetnosti. Silhuete Baudelairea in Verlainea riše, Mallarméja in Ghila, Rimbauda in Laforguea, simbolizem opisuje in sanatizem kot entuziast, ne kot kritik. Poleg problemov forme ga zanimajo zlasti idejna iskanja. A vse to njegovo zanimanje požira hrepenenje po idealu. Glavno izrazno geslo njegove iščoče in hrepeneče duše je občutje, življenjsko pravilo impresionistična zmožnost živčne metamorfoze, večne menjave dušnega stanja iz ene oblike v drugo. Njegova lastna pesem ne stremi po plastiki, ampak po muziki, plavajoči od vizije do vizije na valovih besede, katero brusi Lange kot dragulj. Možganski vzgon na krilih zveneče besede, ne življenje, kakršno je v resnici, ampak njega privid, izražen v govoru, iluzija, oblečena v dragocen izraz in ujeta v tekoč ritem, to je Langejeva poezija v tej dobi. Njegov intelektualizem se bliža pogosto globokim idejnim asociacijam, a njegova zmožnost, s katero se zna prilagajati v formi in vsebini tujim dušam, ga zanaša v vedno večjo virtuoznost oblike in to celo v pesmi, zapeti v narodnem duhu. — Od leta 1900. se posveča Lange bolj prevodom nego lastnim kreacijam. Sijajni so njegovi prevodi iz V. Hugoja, Lecontea de Lislea, Richepina, Mallarméja, Verlainea, Verhaerena; prevaja pa tudi iz Poea, Whitmana, Shelleya in celo iz sanskrta, pezijsčine in hebrejščine. Pionirstvo

moderne literarne kulture in seznanjanje Poljakov z veliko poezijo najrazličnejših narodov svetá ostane velika Langejeva zasluga, dočim so služile njegove lastne pesmi predvsem kot sredstvo za posredovanje moderne pesniške oblike in gesel neoromantizma med Poljaki, katerim se je ta umetniška struja tako prilegla, kakor malokateremu slovanskemu narodu.

3. **Jan Kasprowicz.** — Po izpovedovavcih občanskih in človeških idealov, temelječih na empiričnih in eksaktnih principih pozitivizma, svetovnega nazora vsakega in torej tudi poljskega realizma, je začela v 80tih letih vstopati v poljsko literaturo nova, mlada generacija, ki je zorela v drugačni atmosferi in oblikovala svojo miselnost pod drugačnimi gesli, kakor njeni očetje. Ti očetje, ki so stopali nekdanj na javno poprišče, ki je bilo pravzaprav pogorišče po narodni katastrofi iz leta 1863., zavešeno s svinčenotežko, mračno in sivo depresivno atmosfero, so bili realisti, idoč s povešeno glavo na delo pripravljat narodu vsakdanji kruh umetnosti, zamešen z raznimi koristnimi, ne vselej umetnostnimi primesmi. Pokolenje, stopajoče v poljsko javnost začetkom 80tih let, nastopa prvič zopet z visoko vzravnanimi postavami, z očmi, uprtimi smelo v življenje in v višave. Geslo, pozivljajoče k sprjaznjenju z narodno usodo in s sivo vsakdanjostjo, izgublja moč hipnotične zapovedi. Od leta do leta rastoči rusifikatorični in germanizatorični pritisek ne krivi več postav k tlom, ampak jim krepi in vzravnava hrbtenice. Poljska družba se je v tej dobi iz prejšnjega šlahčiškega in tlačanskega patrijarhalnega stanja dvignila v industrijskem in poljedelskem pokretu na nivô kompliciranejših socialnih preživljanj, povzročajočih živahnejša trenja v narodnem organizmu samem. Po zaglušenih velikih romantičnih tradicijah in po izživljeni ter preigrani pozitivistični ideologiji realizma se odpira poljska duša novim vplivom gmotnega socializma in duševnega individualizma. Fantazija, nova ekstaza, vzletavanje v spiritualni, vizionarni svet, z eno besedo: veliko iskanje se polasti duš mladega pokolenja. Lirika, ki je bila po letu 1863. skoraj pregnana iz poljske literature, imajoča v dobi realizma samo dva večja zastopnika, Asnyka in Konopnicko, prihaja pri «mladih» zopet do svojega dobrega imena.

Oni mož, ki je te peripetije poljske duše najgloblje preživel, v sebi samem prebojeval, vpodablja joč to ljudsko, socialno in narodno ter vedno obenem tudi svojo lastno individualno dramo v sijajnih liričnih umetninah, je **Jan Kasprowicz**, centralni lirik ne samo te prehodne dobe, marveč tudi cele «Mlade Poljske»,

mož najbogatejših čustvenih, zlasti religioznih in miselnih dušnih preživljanj, obdarjen z nenavadno silo, žarom in iskrenostjo izraza, glasečega se najprej v preprosti, trpki, trdi in robati enostavnosti ter prihajajočega naposled do polifonične tonike močnejših orgelj. — Rodil se je Kasprovicz dne 12. decembra leta 1860. na Poznanjskem v vasi Szymbork, v hiši preprostega poljskega kmeta. Svoje študije je dovršil na univerzi v Lipskem in v šlezijški Vratislavi. Zaradi svojega sodelovanja pri ljudskem pokretu v Šleziji je presedel 6 mesecev v pruski ječi. Od leta 1888. do leta 1900. je deloval v uredništvu časnika «Kuryer Lwowski» kot žurnalist in je danes profesor splošne literature na lwowski univerzi. Glavna njegova dela so: «Pesmi» (1889), poema «Kristus» (1891), «S kmetiškega polja» (1891), «Anima lachrymans» (1894), «Ljubezen» (1894), «Grm divje rože» (1898), «Propadajočemu svetu» (1901), «Salve regina» (1903); drame: «Svet se končuje» (1891), «Upor Napierskega» (1894), «Pesem kresne noči» (1900), «Gostija Herodiade» (1905); zadnja zbirka njegove lirike nosi naslov «Knjiga ubogih» (1916). Elementi njegovega zdravega, silnega kmetiškega pokolenja, živeči globoko v krvi poeta, vtiski vaškega življenja v rodni kujavski vasi, duševno življenje v okviru cerkve, obredov in katoliške mistike, zamikajoče se v težkih socialnih in narodnih pogojih v misterij Kristusovega trpljenja, bogata in subtilna miselnost ter čustvenost, razvita s študijem, vse to se značilno družijo v duši Kasprovicza s prirojeno njegovo trezno in realistično naturo, povzročajoč v njem silna, dramatična duševna trenja in iskanja. S Kasproviczevo pesmijo vstopa v poljsko literaturo zopet enkrat krepak, najprej socialni in potem individualni lirizem, pristno poljska herojska lirika mladostne sile, sočne erotike, elementarnih čutov, globoke religiozne refleksije, neugnanega hrepenenja po lepoti, zlasti pa oni patriotični lirizem, ki išče svojega in svojega naroda cilja v žrtvah in ljudski ekstazi.

Kasprovicz pričinja kot glasnik ljudstva, postaja potem eden glavnih kaŕipotov po individualnih notranjih labirintih moderne duše, pregnane iz raja tradicijskih verovanj, in naposled čudovito mehak modrec in kontemplator, tip modernega človeka, v višji modrosti spravljenega s narodo. Prve pesmi Kasprovicza se začno pojavljati v prvih 80tih letih v «Tedenskem pregledu» ter «Socialnem pregledu» in vzbujajo s svojim svežim, neposrednim, kakor po grudi dišečim izrazu, nepolizanim in neizlikanim po mestni kulturi, precejšen vtisek. Močan dojem se čuti, da vstopa med degenerirane salonske literate zdrav kmet. A ta kmet je

visoko izobražen. Njegov duh je oborožen z orožjem najnovejšega časovnega kova: programsko racionalističen je in bojno socialen. Pesnik je to, ki govori rad o kmetu z globoko vero, da v ljudstvu «kakor pod pepelom skrita» leži čudovita sila, poet, ki prikazuje kmeta z naturalistično neposrednostjo brez vsake idealizacije (slike «S kmetiške njive» so potopljene naravnost v Zolajev evangelij), pa obenem razodeva, da je mnogo bolj komplicirana duša, nego so komplicirani programi, ki jih zaenkrat še izpoveduje. Čuti se v njem že kipenje, topitev in vretje silnih elementov, v čemer se napoveduje zlitev monumentalne osebnosti. Vzneseno in od časa do časa že vizionarno in ponosno mračno oko se ozira pesniku v višave fantazije, sluteč za meglenim videzom «velike granitne like». Hrepeni po lepoti, a to lepoto vidi zaenkrat še docela v zmislu sodobnih socialnih gesel v harmoniji s trdim življenjem. Poezijo proglašča, sledeč sodobnim socialnim programom, za «odmev trpljenja ljudstev», za «stremljenje po luči, kruhu in svobodni dlani». «Naša poezija, brez vizij in čudes, je danes poziv k činu in močnatosti, jutri bo odjek pobede» («Oni in mi»). Vračajoč se vedno znova k svojemu kmetu, posojajoč svojo besedo njegovim socialnim in moralnim vprašanjem, zatrjujoč, da je on samo «zvesti kopist kmetiških čuvstev», brez idealizacije, a z veliko ljubeznijo oblikujoč v svoji pesmi vse, kar kmet ljubi, sovraži in česar se boji, zadeva Kasprovicz na vsakem svojem koraku v ljudski duši ob religiozne pojme, igrajoče v duševnosti ljudstva največjo vlogo. Nerazdružljiva zveza ljudske čuvstvenosti in miselnosti s Kristusom in njegovim trpljenjem, s krščanstvom in njegovimi prazniki ter obredi, potopljeno ljudske duše v probleme dobrega in zla, slabosti volje, greha in pokore, ljubezni in požrtvovalnosti, obnavljanja, poveličevanja in pomlajanja preko smrti, vse to privaja pesnika, ki je še pred kratkim bil navdušen pristaš svobode misli, proglašajoč «svobodo duha, vero v razum in plemenitost ljudi», do duševnih doživetij, podobnih onim, kakor so jih morali imeti v svojih duševnih mukah in vizijah svetniki in mistiki, ko so se potapljali v pomen Kristusovega dela in poklica ter njegove žrtve. Vsa ta Kasproviczeva duševna iskanja se zrcalijo iz njegove poeme, napisane v dantejskih tercinah, v mogočnih orgeljskih tonih, naslovljene «Kristus», v prvem izdanju konfiscirane. Tako vidimo, da je prišel Kasprovicz, po izobrazbi glasnik svobomiselnosti in socialnih gesel, do religioznosti in mistike povsem elementarno, potom svojih prirojenih in tesnih zvez s kmetom, od nature religioznim.

Dočim je bila njegova propoved vere v razum v «Pesmih» še precej deklamatorična, je njegova religioznost sedaj izrastla prirodno in iskreno iz njega, iz njegove ljubezni do vsega, kar živi in trpi, iz premišljevanj o žrtvi največjega, res božanskega altruista v podčrtanem nasprotju s tem, kar so oficialni zastopniki in propovedniki te žrtve iz evangelija požrtvovalnosti in ljubezni naredili v svetu tekom stoletij. Kasprowiczev «Kristus» je poema velikega stila, poema dveh elementarnih postav, vtelešenih kot večna Dobrota v Kristusu in kot večno Zlo v Luciferju, kliščem Kristusu, da je zlo večno, takrat, ko satan Izveličarju predstavlja ne samo «zbor fabrikantov in bankirjev», ampak tudi takrat, ko mu privaja pred oči «zbor najemnikov» božje besede, za katere ene kakor druge Kristusovo kraljestvo je in ostane — od tega sveta. «Zlo je Bog ustvaril!» In ko Križani s strašnim obupom na ustnicah umira, izbruhne Lucifer v divji krik: «Ni Boga!»

S poemo «Kristus» stopa Kasprowicz v krog prometejskih poljskih duhov, s poprišča socialnih bojnikov vstopa v vrsto individualnih iskateljev, na moderno pot najdramatičnejših dušnih preživljanj. Njegova duša postane silno napeta struna, katero začno pretresati globoka doživetja nove čuvstveno-intuitivne orientacije v smeri v notranjost, v oni smeri, ki je poleg čutnega orgiazma glavna smer neoromantizma in simbolizma. Ogromna žalost se polašča poeta, brezdanji pesimizem ga objema pri misli, da zlo večno triumfira. V tišino in samoto Tatre se umakne, stran od svetskega torišča, ki ga ne veseli več; v puščavo gre, da si okrepi dušo, ki je bila s tako žalostnim spoznanjem prišla v dotiko s trpečo postavo Kristusa. Pred ljudmi beži in vzklika: «Bila si mi nekdanj malik, o množica! Danes se moja ljubezen že ne more več prikloniti ob stopnicah tvojih brezbožnih oltarjev.» Izgubil je vero v «moč svetlobe, vladajoče nad mrakovi». Nerazrešljivost uganke, zakaj da se človek zaman bori z zlom, ga muči vsa 90ta leta, leta njegovih duševnih tortur, v katerih prihaja poet neredko do obupa, zadobivšega končni izraz v mogočni viziji, našlovljeni «Propadajočemu svetu». V tej knjigi verzov izprašuje Kasprowicz vest svetu, kateremu poje naravnost veličastno-grozne pogrebne himne, noseče naslove: «Dies irae», «Salve regina», «Sveti Bog», «Večerna pesem», «Na višini smrti». Iz vseh njegovih pesnitev v zbirki «Anima lachrymans» puhti dih smrti. Hlad umiranja veje iz teh mogočnih koralov. Le od časa do časa se izvija iz njih krik proti molčecim nebesom s pozivom, da one z božjo strelo upepelé satana, triumfirajočega kot zlo po zemlji.

Pretrsljive izpovedi so to, v katerih dela poet posameznika odgovornega za krivde vsega človeštva. Preroke čita poet in v njih močnih besedah išče opore. Njegove umetnine postajajo svojevrstna slovanska gotika, okamenel gozd duše. Iz svoje lastne vesti in iz vesti naroda, s katerim se čuti eno, snuje pesnik umotvore, podobne starim ljudskim apokrifom, verskim konstrukcijam preprostih prirodnih duš, predstavljajočim svet sodobne socialne družbe, kakor jih poznamo slične samo še iz Rusov Andrejeva, Gorjkega in Kuprina. Vsemirje se razplavlja poetu v spiritualistični monizem in v panteizem, v večno tišino in nirvano, a njegova elementarna sila vedno znova probija na dan, ne dajajoč mesta onemoglemu dekadentizmu. Njegova globoka religioznost ga vedno zopet vznša v višine, dobivajoč nove zaletе in vzgone iz dveh virov: iz njegove panteistične vere v božje poreklo ljudskega duha ter v njega brezkončno in brezsmrtno bitje in pa iz vere onega ljudstva, s katerim se pesnik čuti eno, iz vere o neminljivem pomenu, o moralni visokosti, lepoti in resnici krščanske tradicije in simbolike. Kasprovicz ni vernik v dogmatičnem katoliškem zmislu besede, vendar je eden najžarkejših religioznih postav sodobnih kultur. Svetovna literatura pozna malo umotvorov, ki bi se dali primerjati z zgoraj imenovanimi himnami Kasprovicza po globokosti čuvstev, po sili doživetij, po srčnih zvezah človeka s narodo, po sočutju s trpečim človeštvom, po čistosti moralne duše, hrepeneče po pravici in dobroti, zavedajoče se lastne slabosti in krivde, trpeče nad nezakriviljeno boleščjo človeštva. To so izpovedi, psalmi in himne čudovite religiozne preprostosti, mogočnosti in dinamike.

Ona čarobna zvezda, ki pokaže Kasproviczu prvi izhod in pot iz tega labirinta duševnih tortur, je — ljubezen. Ljubezen kot obup, ljubezen kot greh, ljubezen kot triumf, ljubezen kot vse-mogočna, večna sila, silnejša od smrti, ljubezen kot požar, v katerem se vpepeljajo ljubljene duše in očiščujejo od vsega pogojnega, da se v skupnem, tesnem objetju vznšajo v sfere brezmejnega hrepenenja, se opeva v njegovi istoimenski zbirki poezij. Ljubezen v najrazličnejših svojih pojavih zakrije s svojimi brezmejnimi hrepenenji, s svojimi vseobsežnimi krili pesniku celó senco smrti. «Amor vincens» se v njegovih pesmih dvigne v mogočnem poletu tja preko mej stvarstva. Sredi čudovito opisane tatranske panorame se v pesmi «Ob šumenju dreves» zlijo elementi človeških src s narodo v eno samo, vseobjemajočo, večno himno. Ljubezen je sedaj Kasproviczu edina človeška psihična funkcija, v kateri se človek povzdiguje nad svojo samoljubnost, funkcija, v

kateri se v njem uveljavlja vsemir s svojim hrepenenjem po višjem, enotnem življenju in snovanju v harmoniji enote duha. V kolikor se človek oddá ljubezni, v kolikor se odpové svojim malenkostnim interesom, v toliko se zlije v eno s tvornim življenjem prirode, v toliko se odkupi in izveliča. Čim bolj se pesnik dviga v višino ljubezni, tem bolj se odpoveduje svoji duševni, prezirljivi vzvišenosti nad ljudmi, tem bolj se njegova pesem zlija v en akord z ljudskim trpljenjem slabotnega in grešnega človeka, postajajoč najgloblja in najčistejša njega glasnica. Poet moralist-mislitelj se sprijateljuje s postavami iz biblije in cerkvene zgodovine, z Janezom Krstnikom, z Judežem iz Kariota, sv. Franciškom Asiškim. Mladostna doživetja v vaški cerkvi se ljubko prepletajo skozi njegovo miselno in čuvstveno dramo, nad katero drži razpete svoje zmagovalne mučeniške roke On, ki se je žrtvoval za človeštvo, Izveličar. Duh pesnika se čudovito umiri; po globokih dušnih potresih in bolestitih poje tiho, pokojno, preprosto pesmico, v kateri radostno prepeva on, inteligent, eno melodijo z verujočo ljudsko dušo. S te postaje ima Kasprovicz prelestne pesmi iz leta 1908., naslovljene: «Rorate coeli», «Bog se rodi», «Aleluja», «Ko je vstal od mrtvih»...

Ni ga slovanskega in tudi najbrž svetovnega pesnika, ki bi bil verske boje in peripetije moderne duše v dobi neoromantike preživel tako globoko, preživel v takšnem skladu z ljudstvom in z dramo muke in samožrtve Kristusa ter jih oblikoval v tako krasnem okviru katoliškega bogoslužja in ljudskega verovanja kakor Kasprovicz. Polna milih, nežnih tonov, potopljenih v barve tatranske pokrajine, je zlasti zadnja knjiga njegovih verzov, naslovljena «Knjiga ubogih», posvečena pestovanju najmanjših in najubožnejših. V religiozni liriki Kasprovicza pojó orglje cerkvenih psalmov in koralov, glaseč se iz preproste vaške cerkvice, a za temi orgljami sedi visoko artističen, moderen človek, ki se je odrekal svetski kulturi in se pobratil s prirodo in njenim preprostim sinom, kmetom. «Mlada Poljska» se v Kasproviczevi pesmi vrača k temeljem naroda. Bogve koliko dedov in pradedov Kasprovicza je bilo nemo vkopanih in vklenjenih v zemljo, sedaj je prišel eden njihovih potomcev in zavladal kot gospodar, kot reprezentant in glasnik te zemlje. Podobno antičnemu Anteju temelji v poljski grudi, poln praslovanskega zdravja, elementarnosti in prirodnomodre antiracionalnosti. Nazaj kliče ljudi v vse ljudskost, ki se zove po Mickiewiczu milijon, v stanja pračloveka in vsečloveka, «ko smo bili eno z zvezdami in s solncem», del

prirode. In nato prihaja zanj, za dušo, ki je šla skozi vse ognjene peči dvomov, obupov in bolesi, čudovit trenotek tišine, pokoja. Sanje angelskovedrega vaškega detinstva se spuščajo nanj in v svojem naročju ga ziblje pramati nas vseh — zemlja.

V formalnem oziru spominjajo pesmi Kasprovicza na cerkvene oratorije, na sonate Beethovena, na Jobovo knjigo, na razodetje sv. Janeza in Dantejevo monumentalno plastiko. Kasproviczeva poezija je najbolj dinamična, najbolj dramatična v novejši poljski literaturi. Kakor iz ognjenika bruhajo njegovi verzi, v ogromnih brzih se razlivajo sedaj v grozeči, sedaj v pomirjajoči muziki. Razume se, da takšni poeziji najbolj prija «prosti verz», ki ga Kasprovicz v resnici zelo ljubi. Ritem njegove pesmi je pogosto strastno raztrgan, potem zopet veličastno, svetopisemsko zanosen, v zadnjem času preprosto enostaven, tekoč kakor v pesmici vaškega pastirčka, melodiozen v svojih refrenih, ki jih ima Kasprovicz zlasti v zadnji knjigi vedno rajši. Kasprovicz je eden najbolj univerzalnih poljskih modernih pesnikov = lirikov (tudi njegove drame so predvsem lirične poeme). Dočim je njegova beseda v njega lastnih pesnitvah pogosto trpka, kakor obtesana, je Kasprovicz formalno izgajen v prevajanju pesnitev tujih velikih pesnikov, grškega tragika Ajshila in angleških pesnikov Marlowea, Shelleya, Swinburna in Browninga. Dekadentske resignacije ne pozna. Pesnik, ki je pričel kot socialni bojevnik, je pozneje sam v svoji osebnosti bojeval najtežje boje in se sedaj v polni moči zrcali v mirni, možati individualni modrosti, ki ni daleč od modrosti njegovega ljudstva. Dokler bo živel prometejski duh v človeku, se bodo sorodne duše krepčale ob Kasproviczevih dušnih konvulzijah, obupih in triumfih. (Dalje prihodnjič.)

Mirko Pretnar:

Pričakovanje.

I.

Dobro vem, da prideš, temnolasi,
dobro vem: potrkaš mi na vrata,
tiho, plaho. Vzeli mrtvi časi
v grob s seboj so srca nam bogata.

Slišim že korake pritajene,
vidim, zdi se mi, obraz utrujen,
iščeš še besede, samo ene,
ki bi drugim dala blesk odtujen.

Že postal zamišljen si na pragu;
morda si poklical, nisem čula;
préveč bije mi srce. Na mojem pragu
ti stojiš in čuješ... Ura vsula
je minute vseokoli, a jaz čakam.

II.

Travnik, polje, a tam hiša bela,
a tam okno nad zeleno brajdo,
vrt ves razcvetel; na stari klopi
njena mati v solncu tiho dela.

Dobro vse je lice razorano,
(dolgi let semena v njih so vzklila)
gleda v pletenino in s tresočo
roko išče nitko zamotano.

«Bog daj, mati, kje je vaša hčerka?»

III.

Kakor šotor iz temnomodre svile
je razpeto nebo nad meno; *ko se zavišnja tu s III.
mešan metu - pesem
tako izgovarja!*
v njem mi sveti dragocena svetiljka
rastočega meseca zlati obroč,
ko čakam tebe, o kateri sem sanjal
vse dni življenja svoje najlepše sanje.

Danes si spal mirno, moj sin, smeh
blaženih je počival na tvojih licih!
Kaj ne bi, sem si mislil, saj sem videl njo.
Danes si ves vesel, vriskaš in poješ? Kaj ne leži
istega oblaka senca, kakor v naših, v tvojem srcu?
K njej hitim, sem si mislil, ki so ji ustne kakor med.
Prožen in lahek je tvoj korak. Mi smo trudni,
naše noge krvavé, ob ostrem kamenju smo si jih ranili.
Tudi jaz, sem si mislil, ali vem za skrivni cvet.

Zleknjen ležim na baržunastih preprogah
in čakam.

Da bi razganil samo nekoliko svilene zastore
pa bi videl Njega, ki se ga bojim
in ki me ljubi.

A rajši razpredam svoje misli o njej, ki pride
z golobje plahimi koraki.

Ivan Rozman:

Iz zbirke «Nova erotika».

Življenje se razvija potom intuicije iz lastne sile od znotraj navzven, po svoji zakonitosti, dočim prodira razum proti središču organizmov le s pomočjo pojmov.

⊗

Pojmi so kakor svetiljke brez olja, kakor ideje brez intuicije. So le slutnje onostranstva.

⊗

Stvarjanje je živo gibanje od znotraj navzven, razum pa teži od zunaj proti središču; najčesče pleše po periferiji. Kako naj tedaj razum obrazloži stvarstvo?

⊗

Analiza razkraja dimenzionalnost in plastiko organizmov. A ker more duša bivati le v živi dimenzionalnosti in plastiki, izganja analiza s tem tudi duše iz organizmov.

⊗

V današnjih dneh splošnega malikovalstva je naravni, organski razum skorajda le za posamezne izvoljence, ki tvegajo vse, ki vnaprej vedo, da dobe vse, in ki plačajo sami vse — ne zase, temveč za svoje trpeče brate.

Ti so redki Prometeji, ki prižigajo od časa do časa človeštvu nebeške luči, ne strašeci se okovov, ne kraguljev in ne samotnih pečin.

⊗

Resnica in življenje — dvoje kozmičnih obrazov. Njuna ljubezen ali sovraštvo, to je večni plamen, ki ustvarja in sežiga senco življenja — vsakdanjo resničnost.

⊗

Dandanes gospodari telo duši in duhu; — človeški rod je iz tečajev.

Pustimo, da govori telo telesu, duša duši in duh duhu, kakor je začrtano živemu življenju v lice, da bo izpolnjena večna postava. Ali zapisano je tudi, da je kralj oni, ki je imenovan zadnji med zadnjimi.

Živel kralj kraljev!

⊗

Premagati svet se pravi: premagati težo in sredobežnost zemlje.

Ne za hrepenenje, ki je kakor večni romar Ahasver, ampak za žarenje vernega duha gre. Po njem odseva onostranstvo, vir pozabljenja in pomlajenja, ki nam leči vsakdanje rane.
Ne ostarimo v starosti.

Vsak organizem je alogičen.
Videti v obeh skrajnikih enoto, se pravi misliti organsko.

Vsak organizem nosi v sebi edino, enkratno in neponovno kakovost.

Besede: «vse, kar je, je že bilo na svetu», so videle le polovico sveta. Iz njih izvira zehajoče dolgočasje.

Življenje je onostranska sila, ki se ti odkrije šele tedaj, ko si spoznal božjo podobo v človeku in mogočnost njegovega gospodarja.

Zaman ubiraš strune svoje lire, če nisi prej vstal od mrtvih.

Smrt ne odpira duri v nepovratni pogin; ona je le skrbna očiščevalka zemlje in sestra zornih rojenic.

Pot v svet drži skozi vrata smrti.

So umetniki delavci in umetniki stvaritelji. Dela prvih so lahko lepo brušeni kamni, ali njih življenje stoji pod žariščem zemeljskega solnca. Njih dela niso resnična.

Dela slednjih pa so iskra iskre, plamen plamena, življenje življenje; po njih se pretaka vino večnosti.

Ritem je glasba in ples, ki botrini ob rojstvu umetnine iz umetnikove duše. Metrum je le nujna zakonitost njegovi razigranosti. So ljudje, ki merijo umetnine z metri.

Najlepša je beseda brez lepotečenja, brez petja in brez plesa — čista, mirna in jasna.

V njej se pretaka najčistejša sonetska kri.

Vsak pravi organski stavek je sonet; to je oktava misli.

Dokler ti duša ne vzcvete — nisi živel.

Umetnost ustvarja le posode poeziji, današnji svet pa vliva v te posode najčehše zavrelico.

Umetnost sama še ni znak novega človeka, pač pa organska poezija.

Poezijo primi kjerkoli, vedno se ti razteče med prsti.

Poezija je življenje resničnega življenja; ona je zlato solnce onostranstva. K njej so povabljeni le otroci po duhu.

V pristni umetnini je vsebina — oblika in oblika — vsebina.

Odtod redkost pravih umetnin.

Pravo umetniško delo je: roditi iz ničesa.

Kdor ni pozabil starega sveta, ne more roditi novega.

Doslej smo opevali erotiko telesa po želji telesa.

Čas je, da zapoje visoko pesem ljubezni — naše duše o lepoti svoji in svojega kraljestva.

Človek brez svobodne volje — ni človek.

Danes teptajo svobodo največji svobodomisenci — s kopiti.

Tostrani «jaz» je bistvo prejemanja, onostrani «jaz» je bistvo dajanja.

Kdor hoče dajati, mora zapustiti svoj revni stan in postati bogataš.

Prejemanje nezasluženih obresti in plačil je priznavanje lastnega beraštva.

To je več kot marksizem.

Postati človek se pravi, poročiti se z resnico. To je vzrok, da raste človek na noter, ne na ven.

Vendar vedi, da je bil še vsakdo križan, ki je poljubil resnico.

Najjačji nagon vsakega človeka je stvarjanje.

Socializem, kakršnikoli oblik, ni toliko uporen proti zdravemu kapitalizmu, kakor proti zaslužnjenju in izumetničenju življenja po zakrknjenih ošabnikih in razumnih.

Treba je, da spoznamo zakone materije, ali nujnejše je, da spoznamo zakone duha, sicer se obrne zakon proti zakonu.

Kar je bila staremu svetu usoda, to je romantiki hrepenenje, to je sodobnemu svetu mistika s svojim spačenim obrazom.

Usoda, hrepenenje in mistika, to so le različni pojmi za eno samo, a neizprosno spoznanje: bojazen človeka pred seboj.

Kdor se ne upa lotiti samega sebe, sleči tostranstvo in ubiti v sebi laž, ne more v onostranstvo.

Onostranstvo lije na zemljo svoj blagor vsakčas in vsekdar; ti stojiš pred njegovim pragom.

Spoznaj ga in vstopi v novi svet pri polni zavesti in prostovoljno. Posredništvo pismarjev je le za hrome in slepe na duši.

Ves tvoj upor proti zlu v drugih ostane hinavščina in nadutost, dokler se nisi uprl zlu v sebi.

Bodi revolucionar lastnega razuma.

Onostranstvo ni posmrtnost; ono je skrito v tostranem življenju.

Vendar pa ta dom ni le tvoj ali le moj, temveč dom vsega človeštva, bivšega, sedanjega in bodočega.

Kar je mišljenju logika, to je materiji kavzalnost.

Ne ubijaj svojega brata ne s svojo kavzalnostjo in ne s svojo logiko.

Kdor je pojmlil in premagal kavzalnost materije, more stopiti v čisto logiko mišljenja; a kdor je sprejel vase in premagal logiko mišljenja, more stopiti v duhovno univerzalnost in po njej k praviru življenja, v njegovo organsko logiko in harmonijo.

Le živa harmonija ustvarja.

Edini namen zemlje je ustvariti človeka, ki bo znal sam govoriti z Bogom.

Dandanes, ko je moški v svojem strahu zase zapravljal vse dragocenosti življenja in zaslužnil dušo ženske, je največje čudo sveta, kadar rodi ženska moža, junaka in premagovalca zemlje.

Navadno rodi ženska le žensko — četudi v moški obliki.

Mož in žena živita nerazdružno v tebi, ona sta tvoja spremljevalca v duhovno univerzalnost, v duhovno očetstvo in materinstvo, do vsakega posamnika in do vesoljnega človeštva.

o

Počastimo, bratje in sestre, Kraljico onostranstva, mater našo, mater vsega stvarstva, njeno brezmadežno čistost, prelest njene krone in razkošje njenega rožnega vela, ki lije veselo lepoto na svet.

Zapojmo pesem o njenem milostnem, ljubeznivem in radostnem pogledu, živem studentu vsem razdvojenim, izobčenim, ponižanim in razžaljenim. Pijmo pozabljenje iz njenih darežljivih rok.

Zaori pesem porodnici novega človeka, luči novega svetá — večni, stvarjajoči harmoniji, ki je premagala spoznanje.

Bdimo in čujmo: Ona prihaja z zlatimi ključi!

Igo Gruden:

V brezupni uri.

Iz knjige «K daljnim bregovom».

Ob oknu kavarniškem — ko da na bregu
sem dom si postavil — valovi temno pošumevajo...

Po ulici sredi hropečega drenja

ljudje se molče prehitevajo:

nad mestom se zânje nebó ne razpenja,

podnebni vetrovi svetló jim ne pevajo,

oblaki jim v dušah mehkó ne odsevajo

na tem plašljivo nemirnem begu —

zakaj, o, zakaj si ustvaril jih, bog?

Nad njimi sinjine oskrunjene sajasti krog,

obzorja nikjer in le malo nebá;

pogledi, uprti brez rádosti v tla,

opletajo se krog zamišljenih nog —

čemú bi se dvigale k tebi, čemú?

saj ni hrepenenja ne upa ne sná

na žalostnem dnu

trpljenja, vsakdanjih skrbi in gorjá...

zakaj, o, zakaj si ustvaril jih, bog?

In vendar so zarje nekje — o, saj sanjam njih zlate odseve!

in pesmi brnijo nekje — o, saj slutim njih mehke odmeve!

in v solnцу pod nebom oblaki z vetrovi kramljajo
 kot beli golobi,
 ki svojih poti in smeri ne poznajo...
 Le mi smo pogreznjeni v mračni tesnobi
 teh grobnic kamnitih, zazidani smo v katakombe
 brezradostnih dni in se tipljemo proti izhodu
 vprašanj labirintskih, vijočih od roda se k rodu:
 ob mrežasta okna bijó hrepenenja
 in duše nam iščejo v večnem spoznanju zaslombe,
 utehe v meglah pozabljenja...

Le redko nam misel življenje v cvetove razneži,
 v smehljaju zaljubljene žene
 le redko koprena polsnà nas omreži:
 strasti in pohlepi kot lačne hijene
 nam s kremplji razdraženih nog
 teptajo cvetove, raztrgajo sanje
 in v dušah zapuščajo grozo, nemir in kesanje —
 zakaj, o, zakaj si ustvaril nas, bog?

Usliši me, reši me, daj mi odgovor,
 da žejne cisterne od tvojih besed bodo polne;
 odvzemi z ramén mi vseh tajnosti tovor
 in daj, da ozdravimo misli mi bolne!
 Naj duša te moli potem ali kolne,
 o, naj v srednjeveški ekstazi
 pod mistično zvita kopreno
 pred tabo ponižana v prahu se plazi,
 naj pluva naté od demonov obsedena,
 začarana v satanski, magijski krog
 nad blaznostne, temne prepade privedena —
 vseeno, vseeno:
 ni strah me požara plamtečih nadlog,
 samó to mi povej, zakaj si ustvaril me, bog!

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

⟨Nadaljevanje.⟩

Učitelj Ivan Molj je že hotel vstati od mize in zapustiti za-
 dimljeno gostilniško sobo, saj se je dolgočasil; četvorica
 precej glasnih kvartopircev, ki jim je kumoval okrogli
 gostilničar — z rdečo čepico na glavi — pa se itak ni
 menila zanj. Ko je — osamljen — pokadil že precej cigaret in

izpil že tretjo četrtinko, je v pivnico vstopil z oblastnim in vedrim obrazom domišljavi in dobrodušni starinar Bergant, ki ga je učitelj že delj časa poznal po njegovem sinu.

Družba je s krohotom odzdravila došlemu, že malo vinjenemu znancu, ki pa je prisedel k Molju in naročil zase in zanj obilno večerjo, kar je vsekakor značilo, da ima mož posebne namene. Bergant je bil trgovec in hkratu svojevrsten mislec, ki je mnogo doživel in mnogo prečital, toda njegovo znanje je bilo tako neurejeno in površno, kakor blago v njegovi prodajalnici, kjer so se poleg starega pohištva kupičile kuharske, vrtnarske in vremenskoznanske knjige v bratski slogi z antičnimi klasiki, naravoslovnimi in modroslovnimi razpravami.

Molja se je starinar poslužil, ko ga je bilo treba pridobiti za hišnega svetovalca glede njegovega petnajstletnega sina, za katerega je silno ponosni oče izbiral razne vrste poklicev.

Starinar je svoje razmotrivanje neprestano okrepil s tem, da je fantovo zmožnost primerjal svoji darovitosti, ki je bila vendar izredna. «Vidite, gospod Molj, iz nič sem se povzpел tako visoko. Tistih par šolskih let ne upoštevam. Človek mora doseči vse znanje iz sebe. Sam mora čitati, premišljati, sklepati, snovati.»

In mož je govoril o politiki, o gospodarstvu, o svojih kupčijskih poslih in potovanjih po hrvaških in primorskih mestih, dokler ni slednjič vzkliknil:

«Vidite, človek se trudi, muči, ubija ... čemu ves njegov napor, čemu? Nemara veste to vi, gospod Molj ... ha, ne veste ...»

«Morda vi?» se je učitelj trudno nasmehnil in si z roko podprl čelo, ki je po njem rila omotična vročina.

«Jaz vem —» je starinar skoro skrivnostno dahnil v prepade-nega poslušalca, ki ga je začel oblivati pot in se mu je telo treslo v nenavadni drhtavici. Molju se je hipno zazdelo, da se vsa soba pozbava v uglušujočem šumenju in vpitju, iznad katerega se vzpenja le strašči «jaz vem —» in videl je le še rdeči Bergantov obraz in dvoje ostro sijočih oči, ki so mu gledale v dušo.

Starinar ga je rahlo prijel za vročo roko in se pomirljivo zasmejal: «Nič hudega, gospod učitelj, majhna slabost vas je obšla ...»

Učitelju je koj odleglo, ni ga pa ostavil mrzki občutek, ki ga je vsega premrazil, ko se ga je dotaknila starinarjeva roka in ko je trgovec nanj izpustil svoj pomirjevalni pogled.

«Zdaj se mu ne morem več izviti,» se je preplašil.

«Preveč delate, gospod Molj, oči so vam nemirne in roka se vam trese. Škoda za vas ... škoda ...» je trgovec zakimal.

«Škoda?... Toda, kaj sploh govorite!» se je branil Molj.

«Škoda za vas, škoda,» je ponovil Bergant s še važnejšim glasom, «kajti vi ste izmed tistih, ki so svojo voljo zamenjali za suhotno, knjižno učenost. Taki ljudje mnogo vedo, toda za življenje so nesposobni, so podobni mesečnikom, ki blodijo po strehah. Kadar pa jih pokliče najpreprostejši in najglupejši meščan, treščijo — prebujeni iz sna — na zemljo. In to prebujenje je za marsikoga strašno: roke so okorne, misel topa; nekateri od njih zlezejo vase kot želva in se tolažijo z nekim razkošnim, zaslanjanim življenjem... životarijo brez zmisla...»

Molj je osupnil ob besedah moža, od katerega ne bi nikdar pričakoval tako resnega pojmovanja. Vseeno pa ga je neprijazno prekinil: «Toda, kaj je sploh zmisel življenja?»

«Zmisel... zmisel?» se je razgreval starinar, «zmisel je — delo.» Koj nato pa je, opazivši na učiteljevem obrazu razočaranje, nadaljeval: «Zmisel tiči v delu. Vem, da se ne znam točno izraziti, toda saj ne gre za besede. Povejte mi, ali niso pesniki vobče nesrečni ljudje, kakor se pravi?»

«Pravijo, da.»

«Ker samo tožijo po stvareh, ki jih ljudje volje dosežejo!»

«Ali mislite, da res tožijo po samo dosegljivih stvareh?»

«Vem, tudi vi, gospod Molj, se nanje ozirate kot na vodnike človeštva, pa ne uvidite, da so vse njihove pravljичno lepe besede le na poseben način izražen krik po ženski. V čem se torej razlikujejo od nas drugih? Le v tem, da so nezmožnejši uresničiti svoje želje. In tudi vas bi lahko smatral za pesnika...» in pri teh besedah se je starinar bližje pomaknil in mu počasi zlogoval:

«Tudi vi trpite zaradi ženske!»

Učitelj ni mogel prenesti bodečega pogleda. Če je mogel doslej le deloma pritrditi starinarjevemu modrovanju, je zdaj osupnil nad zagonetno-resnično ugotovitvijo njegovega stanja. V glavo mu je šinila skoro blazna misel: «Ali je morda ta človek tajnovidec?» In je skoro pritrdil tej misli ob naslednjih starčevih besedah, ki jih je ves začuden začul kot skozi neko kopreno:

«Vaša izvoljenka živi na deželi, kajne? Toda, tole vam svetujem, ker vas ljubim: uničite takoj vsako nadaljnjo misel nanjo! V pogubo vam bo!»

«Odkod ve to, odkod?» se je zvijal Molj pod Bergantovim smehljajem, ta pa je — kot da je uganil učiteljevo zadrego — mirno odgovoril:

«Vašo sedanost berem iz oči, bodočnost pa iz roke...» S prstom mu je pokazal na dlani ženskomehke bele roke dve značilni črti, ki jih je tolmačil z neverjetno točnostjo.

Molj se je zamislil in odgovoril s trudnim glasom: «V pogubo mi bo, pravite?»

«Ali sem uganil, kaj?! Vidite, ko sem govoril z vami, sem opazoval vsako vašo nehoteno kretnjo, s katero ste se nevede razkrili. Sem pač trgovec in trgovski poklic me je temeljito naučil ostrega opazovanja in pazljivosti.»

«Zakaj da mi bo v pogubo?»

«Ne vznemirjajte se preveč zaradi tega. Bodi vam ta ljubezen v razvedrilo ali zabavo, toda nikar si ne grenite življenja zaradi podeželskega dekleta. Stanje take svojevrstne blaznosti izsrka človeku vse sile in mu omrači pogled po okolici. Tak zamaknjenec spregleda vsako nit, ki bi mu koristila pri spletnju njegove bodočnosti. Suženj je v oblasti izmišljenega bitja, ki mu je vzelo moč samoodločanja, suženj je lastne domišljije, ki mu prikazuje cilj vsega njegovega življenja v neki osebi, ki je v resnici le vsakdanje, povprečno bitje. In kadar mu ona z eno samo besedico stre vso leta in leta vzpenjajočo se stavbo smelih upov, se tak nesrečnik zave svoje popolne onemoglosti, brezpomembnosti in praznote. Glejte, ravno takega usodnega doživetja bi vas rad obvaroval, zakaj na tem ste, da žrtvujete vse še zdrave sile, ki spe v vas, boleštni prikazni.»

Dočim se je Bergant med tem pogovorom popolnoma iztrezil, je učitelja objemala naraščajoča omotica, ki jo je starinar koj opazil, ter sklenil, da ga popelje na svoj dom, da si «s črno kavo preženeta oblake».

Med potjo je starinar napeljal pogovor na politiko, da bi od tovariša odvrnil mučne misli, kar se mu je nekoliko tudi posrečilo, dasi je učitelj vpraševal in odgovarjal samogibno in včasih kot da je duševno odsoten.

Ko sta se ustavila pred visoko hišo na bregu kalne reke, je potisnil trgovec učitelja v vežo. Vstopila sta v nizko sobo, ki jo je starinar razsvetlil s petrolejko; prinesel je gostu kup starih knjig in se opravičil, češ, da gre pripravljat kavo.

Molj je komaj pričakal trenutka, da se nekoliko osamosvoji in s prav otroško radovednostjo je začel pregledovati razmetane knjige in folijante. Raztreseno je čital: Die Weltgeschichte... Catechismus ex decreto SS. Concilii tridentini... Der Alchimist... König Jerômes Carneval, Gesch. Roman... Die Heilkraft des Lichtes v. Manrano...

Postalo mu je neprijetno. Ozrl se je po skoro prazni sobi, ki je izdihavala tesnobo, slični, kot jo je občutil pred njenim stanovanjem. Sleherni predmet se mu je zazdel poenostavljen, slečen vsakega okraska, kjer bi se odpočilo oko in se naslajala domišljija, služoč le golemu smotru razumske uporabe. Celo te mrtve stvari: ta sobna oprava, svetiljka in gole stene so vplivale porazno na učitelja, ki se je pod vtisom tega večera začel gledati kakor iz daljne daljave, slabotnega, omahujočega romarja na zamračeni cesti. Ali že je čutil v sebi rast nekega novega človeka, do zdaj mu tujega, skoro odvrtnega: neizprosnega računarja in spletalca drznih misli. Vedel je, da se nahaja v prehodnem stanju, da se levi in da je kakor brezčuten. Toda občutje odrevenelosti je bila le nujna posledica v boleznost stopnjevanje tenkovečnosti. Čas je lil mimo njega kakor veletok mimo onesveščenca na bregu. Ni štel ne minut ne sekund, skoro odobrovoljen je začel iznova listati po knjigah.

Vstopil je starinar s čašama kave. Ko sta použila prvi požirek, mu je Molj občudujoče priznal njegovo vedoželjnost.

«O, to je še malenkost. Pečam se s še drugačnimi vedami. Neko iznajdbo snujem...»

«Iznajdbo? —»

«... nad katero so si že redki posebneži vseh dob zaman belili glave. Meni pa se bo posrečilo... izumiti — perpetuum mobile!»

In preden je mogel učitelj dojeti vso blazno ničemurnost tega človeka, mu je starinar naglo pokazal sveženj načrtov. «Dvajsetletno delo! Sicer se pa ne čudite, pridite rajši češče k meni, pa boste zvedeli še več. Vedite, da se mi, neznanci, bavimo z zasnovami, ki jih vi ostali zasmehujete, ali pa zanje niti ne veste!»

Molj se je zamislil: mož ima vsaj eno, dasi brezzmiselno, a zanj samega dragoceno oporišče — a jaz... jaz! In spomnil se je na bodočnost: jesen, sivina, praznosta... brez konca, brez konca...

Tedaj pa mu je pogled nehote ujel list, ki je zdrknil starinarju iz svežnja načrtov na tla. Soj luči je obsijal čudno risbo: mrtvaška glava, pod njo napis Allan & Co., na sredi ime: Heliogabal Vergerij.

«Kdo je to, kdo?!» je vprašal drhte in se nenadoma spomnil razgovora z Mirtičem o Allanovcih, o delavcu Vergeriju in svojega sklepa, da se jim pridruži.

«To — to —» se je starinar zmedel, «... igrača... risal sem za kratek čas... nič ni, nič.» In je list hitro zmečkal v svoj žep.

Molj pa ga je razmišljen pogledal in izrekel besede, da je trgovec ves prebledel.

«Gospod Bergant, ali je to morda znak one tajne uporniške družbe, ki se zbira pod okriljem Allan & Co.?»

«Kaj govorite . . . , ste zblazneli? Kakšna družba?» se je starinar zatajeval.

«Čemu ste se vendar tako prestrašili, saj ni nič hudega. Za to družbo vendar vem . . . »

«Vi veste za —?!»

«Vem in poleg mene še marsikdo drugil» se je začudil Molj, ki mu je bilo starinarjevo vedenje nepojmljivo.

«Vi veste . . . , vi?! Ste li morda — detektiv??»

Starinar je besno skočil k vratom in jih zaklenil. Zdaj se je Molj zresnil, kajti vprašal se je, ali nima opravka z blaznim človekom. Uvidel je, da je zanj edini izhod, če uporabi drzno laž. Z izzivajočim nasmehom mu je zaklical: «Saj sem vendar duša te zarote!»

«Vi, Molj?! Ne, ne, vi me hočete pogubiti . . . »

«Jaz sem vendar vaš, gospod Bergant, pomirite se!»

«Vi ste eden izmed Allanovcev? . . . »

Molj je spoznal, da je skrajni čas, da zapusti ta zagonetni kraj.

S silo je planil k vratom, jih odklenil in še preden ga je mogel prepadeni mož ustaviti, je že izginil v črni veži . . .

4.

Pet dni pozneje se je pri oskrbniku vile «Carmen» oglasil knjigovodja Mirtič. Kakor mimogrede in na videz brez posebnih namenov je vstopil v pritično sobico, kjer se je Grom ravno mudil pri knjigovezniškem opravilu. Po prvih uvodnih besedah je Mirtič prešel kar na glavno vprašanje:

«No, kdo bo zdaj vaš gospodar?»

«Meni ni nič znanega. Le toliko vem, da je vilo kupoval gospod Grozd. Toda škoda bi bilo, ako bi izgubil sedanjega gospodarja.»

«Ste lahko brez skrbi. Kaj pa stranke?»

«Veste, sodnik Kralj bi se rad priselil semkaj, pa bi morda tudi šlo, toda tale učitelj Molj . . . »

«Kako, kako?» se je Mirtič podvizal.

«Takole sem mislil, da bi učitelj ne potreboval dveh sob in kuhinje, dočim bi bilo novo stanovanje kot nalašč za mlada novoporočenca.»

«Učitelj Molj je torej v napoto, ne?»

«Meni je, da vam odkrito povem, zopern. Poglejte, gospod Mirtič, pozno v noč se vrača domov in neredko se proti jutranjim uram spomni na gosli in gode in gode, da se stranke venomer

pritožujejo. Napram vsem sostanovalcem je mrk, celo zadirljiv in nad mano se togoti ob vsaki priliki.»

Knjigovodji je igral na licih smeh, tolažeče je zaveznika potrepil po rami in ga opogumil: «Bodite brez skrbi, ne bo vas več dolgo vznemirjal, danes popoldne je prišla vila «Carmen» v last ravnatelja Grozda, ki vas prevzame v svojo službo. Tu pa vam prinašam pismo za učitelja Molja, v katerem mu novi lastnik odpoveduje stanovanje.»

Grom je bil ves zavzet nad temi novicami. Hlastno je vprašal blagovestnika:

«In nova stranka?»

«Omenili ste sodnika Kralja?»

«Da, da, gospod, in če mogoče... že pred meseci je zaprosil prejšnjega gospodarja...»

«Prav, vaš nasvet bom predlagal ravnatelju Grozdu. Upam, da se stvar ugodno reši. To pismo pa nemudoma oddajte učitelju.»

Po teh besedah se je knjigovodja poslovil od vzradoščenega oskrbnika, ki je kmalu za tem zavil kup novovezanih knjig, da jih ponese strankam in se med potjo oglasi tudi še pri Kraljevih, oziroma pri služkinji Katinki, ki jo je — priletni sladostrastnež — vsepovsod zalezoval.

Vse dni po onem dogodku je učitelj Molj blodil po mestu in okolici, ne da bi prišel do kakega sklepa. Negotovost in neodločnost sta mu ojačili nagnjenje do samotarstva in premišljevanja. Sile, ki jih je prej uporabljal za življenje v družbi, za izvrševanje svojega poklica, so zdaj, usmerjene v svet njegove notranjosti, povzročile skoro nenaden preokret. Vsi ljudje so se mu začeli dozdevati sovražni in tuji, most med njimi in njim se je zrušil. Zavedel se je osamljenosti in prevzemal ga je brezmejen strah pred živim in neživim vesoljstvom. Moral je najti neko oporišče. Napram sebi je postal bolestno strog. Vedno pogosteje se ga je polaščalo čuvstvo slabosti. Smatral se je za ničvredneža. Vse njegovo prejšnje življenje se mu je zdelo grešno, saj je bilo le stremljenje po telesni ugodnosti: po mirnem družinskem domu, po zadovoljstvu in blagostanju, po oddihu, izprehodih in razvedrilu, skratka po vsem, kar izpolnjuje želje dobrega zemljana. Zdaj ga je stresal grozljaj že ob sami misli, da je nekoč želel nekaj tako zemskega; kajti nestalnost, bežnost in minljivost vsakega hipa slasti ter odtod izvirajoče še strastnejše koprnenje, ki pa mu je povzročalo še bolj palečo bolest, so mu ponovno zastavile vprašanje po zmyslu vsega, za katerim je prežala ogromna gora noči — smrt. Te stene pa njegov duh ni mogel podreti.

Pomagal si je z zapiski, ki so v njih načrtali križeve postaje svojega romanja Schopenhauer, Tolstoj, Buda, Krist. Ti so mu odgovarjali na vsa vprašanja tako preprosto, da se je začudil. Toda kmalu je spoznal, da so zanj njih zahteve skoro nemogoče.

V sebi je začutil dva človeka: prvi je bil blag, dober in voljan žrtvovati se vsega, drugi pa se je krčevito upiral zasužnjenju in odpovedi, mu prepričevalno in omamljivo govoril o lepoti sveta, ga hip za hipom spominjal nekdanjih želja in mu slikal novo pot strašno in pogubno in ga v nekaterih trenutkih že čisto nadvladal. Toda spet se je zavedel svojega obupnega, bednega stanja in misel na samotarstvo se mu tedaj ni več zazdela tako tuja. Ta dvoboj se je posebno zadnje dni postopnjeval do takih strahot, da je telesno obnemogel. V lice prepal in bled, s tresočimi rokami in do skrajnosti razdražljiv, je ure in ure presedel v dimu cigaret, topo zroč skozi okno na jesenski park, ki ga je njegova domišljija pretvarjala v pravljično jaso v mesečini, nad katero so veli zlati zvoki trubadurske pesmi in oblivali temnolaso princeso pri gozdnem studencu. A že se je pokrajina preobličila v selski dvorec v zahajajočem solncu... na verandi sedi deklica s knjigo v roki in čita, poleg nje se igra mačica... s polj se vračajo kmetje v svoje tihe domove. — Ali pa je nenadoma zaslišal bučno godbo, ki je podžigala razvratni ples izgubljenih deklet in razplamtelih pohotnežev, ki so se potapljali v krvavo morje kričečih luči, rdečih zastorov in rož, vonjev in želja... In med njimi je žarela — ona, opojnejša od vseh teh nočnih kraljic...

Kakor omtičen se je voljno predajal valovitemu toku takih slik, dasi je vedel, da ga z njimi slepi izkušnjavec, ki se mu ni mogel več upirati. In tako je nekega popoldne spet odšel na stari grad, odkoder je pred nekaj dnevi zrl na mesto, ogrnjen v plašč zavojevalcev sveta, pregibajoč ustnice v še zadržanem oznanjevanju — zdaj pa mrk, utrujen, miren. Podoben je bil skesancu, ki prosi premagovalca odpuščanja, ker se je — slabotnež — drznil z njim boriti.

In ko se je spet ozrl v nebo, pod katero so spokorna drevesa molela svoje gole veje, in ko je z enim samim pogledom objel vso pokrajino do valovitega obzorja, je nenadoma vztrepetal.

V lice mu je šinil smehlaj, kot ga očitujejo sproščenci, ki so zapustili meniško celico. Po teh trenutkih zagonetne preroditve se je čutil čisto novega človeka, ki je vzhičeno vzklikal:

«O, da sem mogel biti tako bolan! Ono strašno samolastno mučenje je bilo le posledica razbolestenega živčevja.

Bog?

Boga ni! Čemu se slepiti kot otrok s pravljicami, ki so le samoprevara. Kakor je zakonito, da raste to drevje in se posuši, strohni, razpade, kakor je povsem ob sebi umevno, da sije solnce in ga pregrne noč — tako sem tudi jaz le telo ogromnega telesa — vesoljstva. V meni so iste snovi kot v zemlji, kot v solncu, kot v zvezdah, in podvržene so istim naravnim vplivom in izpremembam. Boga ni! ...»

In ko je izpregovoril zadnjo besedo, se je oddahnil, kot da se je prebudil iz mrzličnih sanj.

Razprožil je roke, kot da jih ponuja vsemu svetu v znak sprave in bratstva. Dočim se je še pred nekaj dnevi opotekal mimo ljudi kot izobčenec, je postal zdaj spet njih tovariš, sodelavec, kajti zdaj je bil prepričan, da je spas in zdravje le v delu, ki zahteva celega človeka in da le brezdelje rodi zastrupljajoče misli.

Svez se je vrnil na svoj dom. Na vratih je našel pismo, ki mu v temi ni mogel razbrati pisave. Šele pri luči je prečital, da mu novi gospodar, ravnatelj Grozd, odpoveduje stanovanje, ker ni pravočasno plačeval najemnine, vendar mu «iz obzirnosti» odpušča polovico dolga ter mu dovoljuje uporabo sobe še štiri-najst dni.

Učitelja ni ta vest popolnoma nič potrla. Takoj se je spomnil svoje sestre in Logarjevih, pri katerih bi se nastanil za nekaj dni, medtem pa si poišče svoj novi delokrog z vstopom med — Allanovce. In bil je vesel in dobre volje, da je vse tako pametno zasnoval. «Novo življenje!» je vzklikal sam pri sebi in vse se mu je zdelo praznično in prerajeno. (Dalje prihodnjič.)

Ivan Zorec:

Ljubice tri.

(Iz najdenih starih papirjev.)

1. Ančka.

Ančka, najmlajša hči bogatega župana, je bila stara enajst, jaz, uboga para, pa dvanajst let. — Bila je «moja». — Že dobro leto poprej, ko sem ji povedal, da jo imam rad, sva se začela «meniti».

«Til!»

«Kaj?»

V srcu se mi je nekaj vzdignilo in mi je vzelo besedo. Nazadnje sem zahropel:

«Ali si moja?»

Tudi njej se je grlo zamašilo in čez dolgo je tiho rekla:

«Zakaj?»

«Kar tako.»

«Sem,» je čez dolgo pokimala in pobesila zardelo lice, kakor se devici spodobi.

Neko mogočno čuvstvo ponosa in imenitnosti me je grelo gor do las. Rad bi bil rekel še katero, pa nisem vedel, kaj bi bilo prav.

Tako se mi je tudi kesneje zmerom godilo, da nisem imel o pravem času pravih besedi. —

Naenkrat sem se domislil. Obrnil sem se in šel hitro domov.

Doma sem iztrgal iz šolskega zvezka nepopisan list in sem pisal — prvo ljubezensko pismo.

Vsi moji součenci so pisali součenkam pisma.

Pisal sem ji pravilno, kakor smo se učili iz «Spisja», in tako, da se je «akladalo»:

Preljuba moja Ančka!

Popoldne bom v lazu pasel krave. Tam je dosti prave trave. Doma samo ostala bo sivka, ker je telička danes imela nagajivka. Teliček zmerom podajo tišči, ona pa muka, renči. O, le naj muka in puha, dosti mi je nagajala, primaruha.

Hvala Bogu, vsi zdravi smo pri nas; piši, ali ste zdravi tudi pri vas.

Drugega ti nič novega pisati ne vem, samo mati so rekli, da vse rad sam pojém.

Ali prideš v laz, tam čakam te jaz.

Zdaj pa te pozdravljam čez hribe in doline, čez visoke gorice in mačkine stezice; od travice zelene do plavega neba, od solnce rumenega do tvojega srca!

Tvoj zvesti

Anton Hudobivnik.

Na Malem Studencu, dne 24. junija 1892.

S klejem, ki sem si ga hitro napravil iz bele moke, sem zapečatil pismo in ga kar sam neel Ančki. Izročil sem ji ga molče in jo ponosno gledal.

Tudi ona se je modro držala in ogledavala pisemce. Ko ga je začela s tresočimi se prsti razpečatavati, sem se spet obrnil in počasi odšel kakor človek, ki je dobro opravil veliko in važno delo.

Odpisala mi je «z obratno pošto».

Preljubi moj Tonček!

Tvoje pismo me je dobilo in me je hudo razveselilo.

Popoldne pridem v laz, da se bova menila ti in jaz. Menila se bova lahko tako, ko sivke ne bo, da bi nagajala in v škodo uhajala. Teliček pa bo velik kakor so naši in ti boš imel eno živinče več na paši. Teleta samo norijo in povsod tiščijo. Tačas ti bom pomagala, to vedi, če ostaneš tudi ti v besedi.

Pri nas se tako pravi, da smo vsi zdravi.

Zdaj pa te pozdravljam od vrha do tal, če te je kaj sram, zašij si rokav. Pozdravljam te čez hribe in doline, čez visoke goré, kjer solnce gor gre; čez mišje luknje in volčje jame, če ne boš priden, naj te tri sto bavbavov vzame!

Tvoja zvesta

Ana Štepec.

Na Malem Studencu, dne 24. junija 1892.

Tudi ona je pismo prinesla sama in stekla domov.

Popoldne pa je prišla v laz, da sva se menila.

«O svetem Urhu mi bodo mati na semnju kupili majhen srp, da bom žela,» je povedala novico, ki jo je bila pozabila zapisati.

«Saj se boš užela,» sem jo dražil.

«Prava reč! Katera pa se še ni?»

«Dà, če je bila nerodna.»

«Burovž!» je zavpila, ker se ji je žalitev zdela prevelika.

«Te bom!» sem zažugal.

«Ti —? Mene —?»

«Kako da ne? Saj si moja.»

«Kaj me boš tudi tepel, ko se bova vzela?»

«Pa še kako, če boš jezljala!»

Nekaj časa je molčala, potlej pa je rekla:

«Kar domov pojdem, s teboj se ne menim več.»

Ali jaz sem zapel:

«Če je kolikaj fantiček,
je vreden cekinček;
punčk je pa sto
za vinarja poll!»

«Prav maram zate!» se je namrdnila. «Saj mi že Binkov Nace tudi piše —.»

«Kaj si rekla? Za nameček sem ti?» me je pogrelo. «Ali je res, ti?»

«Tamle pod lazom pase, kar vprašaj ga!» me je pikala.

Pa sem res pustil krave in vse in sem planil nad Naceta.

«Ti pisariš Ančki!» sem se davil in sem stopil tikoma predenj.

«Tebe bom vprašal, ali smem!» me je zasmehoval.

Zgrabil sem ga in naenkrat sva bila oba na tleh.

«Le daj ga! Le daj ga!» je dražila Ančka, ki je stala gori v rebri in vpila.

«Le daj ga! Le daj ga!»

Ali je ščuvala mene, ali je ščuvala njega?

Nace je obračal ščuvanje nase in me je tlačil in bunkal, da je bilo joj; tudi jaz sem po svoje razumel njeno ljubeznivo željo in sem imel polne roke Nacetovih las, da je tenko cvilil kakor mlad pujssek, če ga za ušesa vlečeš iz hleva.

Pa že drugi dan me je na potu iz šole glasno poklicala, ker so ji poredneži nagajali.

In précej sem se zaprašil mednje. Lotil sem se tudi močnejših od sebe in sam vseh naenkrat. Nazadnje so mlatili po meni ko po snopu in me valjali pod seboj.

Kri je iz nosa tekla, padale so trde, trde bunke, Ančka pa je po samičje stala ob strani in nasladno opazovala srditi boj, ki je vihral zaradi nje. Pogled njenih trdih, mirnih oči mi je bil meč v zvesto srce. O, nič se ji nisem smilil.

Čudovito rad sem se pretepal zanjo in šilno sem bil ponosen na ščemeče bule in rogove, ki sem jih nosil iz junaškega boja. —

Učenik, hud mož in naš velik strah, pa je nekaj zvedel o moji bojevitosti in je imel čisto svoje prepričanje. Nasršil je obrvi in brado in me je poklical pred klopi, da mi je skrbno iztepel ves prah iz hlačic.

Ali je bilo tudi to pravica in priznanje za junaštvo?

Ko sem se ječé in drobé, kakor bi kositar strigel, opotekal v klop, sem med togotnimi solzami videl, da se mi je Ančka smejala in se spogledavala z Nacetom.

Tako se mi je v življenju godilo tudi kesneje, ko sem v nekem altruizmu hodil po kostanj v žerjavico za druge, ali ko sem v svoji cmeravi idealnosti lepo dekcle občudoval in opeval, kdo drug pametnejši in podjetnejši pa jo je ljubil po mili svoji in njeni volji. —

Ko sva si bila z Ančko spet na roke, mi je pred našim kozolcem zastavila pot in me gledala vsa rdeča.

«Ti, ti nekaj ne veš, jaz pa vem!»

«Pa vedi, če mi nočeš povedati!» sem nejevoljno mencal, ker sem bil močno radoveden.

«Koliko mi daš, če ti povem?» je silila.

«Pipec, tale pipec ti dam; čisto nov je, še znamenja mu nisem urezal.»

«Ti in tvoj pipec!» se je nasmehnila in zabingljala z ličnim nožičkom, ki ji je visel na tenki rumeni verižici ob pasu.

«Ali pa ti dam tole malo dvojačo,» sem ji pokazal denar, ki sem ga bil namenil za semanji dan.

Praktičen že takrat nisem bil in denarja nisem znal ceniti.

«Saj jo imam sama!» je ponosno zamahnila z roko in mi pokazala — veliko dvojačo.

«Pa nič!» sem se razjezil.

«No, ti pa tako povem. — Veš, oče so rekli, da pojdem jeseni v Novo mesto k nunam v šolo.»

S poudarkom in počasi je izgovarjala imenitne besede in mi, nagnivši glavico malo postrani, važno kimala.

Če bi se bil kozolec prevrnil name, se ne bi bil tako ustrašil, kakor sem se bil ob tisti novici.

«Obnjo sem!» to je bila moja misel.

Ančka se je smehljala moji preplašenosti in je rdela od zadovoljnosti.

«Kaj se boš ponunila? Ali si res zatoréj?» sem se zadihaval.

«Ko se potlej spet vidiva, bom že velika,» je počasi nadaljevala. «Še poznal me ne boš več.»

«O, že od daleč te bom spoznal!» sem prisegal.

«No, dà. Ali potlej ne bova več — tako. To je gotovo.»

«Saj sem rekel: obnjo sem!» me je tiho bolelo, da so mi zasčemele oči. «I, pisal ti bom še zmerom,» sem dejal v neomajni zvestobi.

«Kaj boš pisal! Gospodična bom že in potlej še učiteljica, — pa bi mi pisal kmet! Kaj pa misliš?»

«Če boš ti gospodična, bom jaz gospod!» je zavrelo po meni.

«Kmet boš!»

«Gospod!»

«Ti?»

«Jaz!»

«Ti, ti da boš gospod?»

«Boš videla!»

«Bizgec!»

Pet let morda je minilo. V teh letih se mi je Ančka čisto odtujila. Še ob počitnicah se ji nikoli nisem mogel na samem približati, skoraj nikoli in nikjer ne. Preponosna je bila in premalo me je bilo, čeprav sem bil tudi jaz dijak.

«Ali če sem jo vsaj od daleč kje videl, mi je švignilo po žilah in se ustavilo v srcu, ljubezni in trepetu in sladkega trpljenja polnem.

Takrat so mi začele poganjati deviške brčice, nekakšen puh, ki se o njem ni dalo prav za gotovo reči, ali bo mah ali bo volna.

«Bridki stan» nesrečnega zaljubljenca sem skrival v jokavo poezijo. Posedal sem v samoti in v bolečinah porajal solzave stihe. V veliko tolažbo mi je še dandanes, da oko ni videlo, uho ni slišalo moje razjokane Muze. —

Nekoč — bilo je ob zadnjih počitnicah — sem Ančko pa le prestregel. Hodila je po mehki poti sredi zorečega polja, na rami je vrtela rdeč solnčnik in se ozirala v drobnega škrjančka, ki je občudujoče trepetal nad njo in jo hvalil in ji pel, kar jih je naj-
lepših znal.

Gledal sem jo in kri mi je gorela kakor le kri goreti more.

«Ali je mogoče še kaj tako lepega na svetu!» se mi je čudilo poklekujoče srce in so jo pile pijane oči.

Lica so ji bila —, pa kaj bi pravil, ko ni in ni besed za njih neskončno dobroto! Ampak oči, oči...! Nad njimi, velikimi, čistimi in kakor potočnice modrimi, so se povečajoče bočile kakor dve gosenici močne obrvi, ki jih noben slikarski čopič ne bi bil znal lepše in slajše potegniti... Pa roke, tiste ozke, dolge in kakor lilija bele roke, da jih morda sama božja orglarica sveta Cecilija ni imela lepših... In v tenko belo letensko oblekco tesno objeta deviška postavica, razcvela in še cvetoča in s čutnim znojem izpuhtevajoča neki prav posebni dekliški vonj, kakršnega mi do takrat še niso ujele venomer razburjajoče se nosnice...

Nerodno mi je bilo. Roke sem stiskal v pest, tlačil sem jih v žep in jih skrival za hrbet. Govoril bi bil rad, pa je nisem znal ziniti prave besede.

V nedopovednem obupu sem utrgal goreč mak in sem hripavo povedal:

«Glej, Ančka, to si ti —!»

Pihnila je, da so široki rdeči listi sfrfotali po tleh, in se mi je pomilovalno nasmehnila:

«Hm.»

Začutil sem, da je bil poklon neroden in slab. Zavest, da sem se osmešil, me je silno pekla in kar nekaj se je ustavilo v meni.

Tudi škrjanček je odrezal visoki slavospev in je iztežka padel med žito.

«Ne mak, — lilija si; dà, lilija na polju!» sem se navdušeno domislil, ko sva se premaknila.

Sredi koraka se je ustavila in me je pogledala z vsemi očmi. Iz njih je plal gorak smehlaj in se mi je zdraveče vlival v koprneče srce.

Ko je buckala zraven mene, je bila res gosposka kakor lilija, le jaz še nisem bil gospod.

Moje ime Tonček ji je bilo tudi prekmečko. Prekrstila me je najprej v Zvonimira, potlej v Zvonka. Sama je hotela biti Ana Marija, celo Anamarija.

Obeh novih imen sem se otepal, kar se je dalo. Nisem se dal puliti iz domačih tal. Tak sem bil tudi kesneje zmerom. Z vsemi koreninicami sem rasel, rasel v ljudstvu in v njegovem čustvovanju. Ne da bi se bil morda odtegal blagoslovom kulture, sem vendarle ostal nekakšen samoglavec.

Ančko sem zvesto nosil v srcu. Misel nanjo mi je bila tako prijetno boleča in obenem sladka, da sem se dostikrat jokal od same ljubezni. Z neko samozadovoljno naslado sem torej pestoval in miloval svoje trpinstvo. Ali to me je — tako se mi je zdelo — veličalo in odlikovalo. In vsak sleherni dan božji sem se ocenjeval pred ogledalom in se vznejevoljeval, ker nisem ne bledel in ne slabel, kakor se menda godi prav močno zaljubljenim trpinom, — narobe: čezdalje bolj okrogel in močan sem bil.

O, zdrav sem bil, grozovito zdrav.

Dokopal sem se do službice in zobal sem lastno, z delom in ponižanjem zasluženno sol.

Ančka je bila učiteljica tam nekje za Gorjanci. Bila je na enorazredni šoli in samota jo je silno tiščala. Pisma, ki mi jih je pisala, so bila otožna, ali zdela so se mi narejena in izumetničena z nenavadnimi domačimi in tujimi izrazi. Le včasih se ji je za reklo, da mi je po domače tožila o bridkosti mlade, življenja željne, a samevajoče učiteljice.

Neskončno se mi je smilila. Odprl sem si srce in ji pisal modra, tolažeča pisma.

«Piši mi drugače; lepo, poetično mi piši» se je jezila, ker sem mislil, da je največ in najlepše poezije v preprostosti besede in sloga.

«Ali se bom obesila, ali bom ušla v beli svet!» je zapisala drugič. «Mladosti in pravice do življenja nočem zakopati. Ti ne veš, kaj je samota, gluha, težka samota... Kakor huda vest je, zmerom te grize... In strah me je, venomer me je strah. V spanju se budim in trepečem do jutra, če le veter prime za vetrnice, ali če pod streho mačka skoči za mišjo...»

«Godna ptička leta spomladi v tisto goščo, kjer je največ ptičjega žvrgolenja in življenja,» sem uganil, ko sem resno premišljal vroče hrepenenje za svet in veselje ustvarjene mlade prijateljice.

Ko bi bil takrat mogel, pa bi jo bil odrešil:

«Pridi in bodi moja, zares moja...!»

Ali premalo me je še bilo.

Premalo, premalo me je bilo, da bi ji bil pravo zažvrgolel. —

Ančka je bila drugačne pameti: kakor bi bila padla z neba, je kar naenkrat prišla k meni.

Obstala je sredi sobe in težko je dihala. Okoli nje sta se bojevala svetloba in mrak.

Poskočil sem od začudenja, zakrilil z rokami od čudnega veselja in napravil širok korak proti njej; a zdajci se mi je zdelo, da sem zadel ob visoko steno... Tista stena je bil spomin dóma in mladosti in nekega strahu in sramu.

Pribil sem noge ob tla in sem jo molčé gledal.

«Kaj me gledaš? Ali se me bojiš? Mar ti ni prav, da sem prišla?»

Govorila je naglo, razburjeno. Ali glas ji je bil mehak, čuden, kakršnega nisem še slišal. Obraz si je pokrila z rokami in vsa se je tresla.

«Ančka —!» Ali sem sladko ime izgovoril, ali sem ga samo mislil, saj ne vem.

Naenkrat je spustila roke in se zasmejala iz neke drhteče globine in se mi nagloma vrgla na prsi...

«Tonček —!»

Kako lahko pozabimo preteklost, če nam je vse upanje v prihodnosti...! Kaj sem upal, ne vem več, prevelika je bila pijanost trenutka.

Angel varuh se mi je sklonil k ušesu, potrkal mi na srce in mi resno resno žugal:

«Ančka ti ne sme biti ljubica...! Ni zate... Samo Tonček si, varuj jo spet...»

V objemu pa mi je drgetala Ančka in njeno deviško telesce me je peklo in grelo, da bi bil najrajši vriskal in norel od presilnega razburjenja.

«Ali ti ni zmerom bila domači oltar čiste ljubezni...? No, vidiš... In spomin nanjo ti je bila božja pot — kam? Mar ne domov, ki ga še nisi in ki ga nikoli ne boš mogel preboleti...?» me je svaril božji poslanec.

Domov —, sladka beseda!

Samo zamižal sem, pa sem lepoto, vso ozarjeno in ovenčano, videl in slišal, čutil in vohal. —

Ali Ančko je pestoval hudobec, zvitorepil je in jo potrjeval v zmoti:

«Pókaj si prišla...? No, seveda... Z obema rokama si vzemi, kar je bilo že zdavnaj tebi zapisano...! Vzemi! Saj ljubezen je dar božji, milost iz nebes samih, sveta volja stvarnikova, ki ji ni dal mere in mejá...»

Ančka je dvignila vroče oči, vlažne ustnice so ji drhtele.

«Čas ljubezni ni vrtoglava mladost čakanja, ni sitna starost obnemaganja, — le blaženi trenutek samodruge želje je najpravši čas ljubezni...»

Vse to je vrelo v njej nezavedno, napol zavedno, čisto zavedno.

Krvavkasta zarja je z mehkim smehljajem že nežno utrinjala trudne zvezde in noč, strašna, vsevedeča noč je trepetaje bledela, ko sem Ančki še prisegal večno zvestobo in sveti zakon.

«Beži, beži!» se je zadovoljno pretevala in se mi smehljala.

«Kaj mi ni to najsvetejša dolžnost?»

«Dolžnost ti je, da ne prismođariš!»

Ko pa sem, starokopitnež, kakršen sem bil, le tiščal z dolžnostjo in se veril pred peklom in nebesi, mi je po dolgem premisleku pomilovalno rekla:

«Mislila sem, da si bolj moderen!»

(Dalje prihodnjič.)

Mirko Pretnar:

Še nekaj...

Vročé popoldánske ure
visé nad pašniki in travniki;
a še nekaj, pa bo prišla noč.
Temno vidiš šele zdaj, kako
zrè iz dalje te izprašujoč.

Motam misli, vse so že pijane...
Močno zlato vino točiš ti,
nad vsa moja polja bočiš mi
vročé popóldan, srečo sipajoč.
A še nekaj, pa bo prišla noč.

Književna poročila.

Alojz Gradnik: Pot bolesti. Založba «Jug». V Ljubljani 1922.

Na prvi strani knjige:

«Teško je spominov bridko breme,
tužne so samote neme teme...» (Str. 9.)

To je jek iz tistega sveta, ki ga je pesnik že prej, v svoji prvi zbirki bolj zaslutil, kakor že do dna doživel. In sicer v stihih, ki so zanj najbolj značilni:

«O mladosti moje zvezde bele!
Padale z nebá ste, kakor vele
rože cvet, ki pade brez seména.
V dneh, ki so brez vašega plamena,
iščem poti in hodim v mrak iz mraka...»
(Padajoče zvezde, str. 49.)

Njegova nova knjiga pa je prav za prav ta pot sama — pot bolesti skozi mrak, brez svita mladostnih zvezd. Tako se tesno druží k prvi knjigi — vrata v nove prostore istega domovja — kakor je sploh vsaka knjiga pesnitev — če ni edina ali če ni posoda kakšne posebne vsebine — vedno le člen v harmonični verigi celotnega pesnikovega dela. Zato sem se tudi pri presoji pričujoče zbirke izkušal ozirati le na ono najvažnejše in najznačilnejše, kar podaja omenjeni vidik sam po sebi.

Približno tale široko urezani okvir uklepa notranji svet «Padajočih zvezd»: Prvo mesto je odmerjeno erotiki, ki se ji pridružujejo subjektivni razgledi na svet in naravo. Po tretji žili, ki enako močno oblikuje značaj knjige, se toči patrijotično čuvstvovanje. V istem okvirju pa utriplje tudi svet druge knjige, kar naravno navaja k primerjanju, ki edino lahko izdatno podčrta njen pravi značaj. V celoti je v vseh treh strujah pesniške tvornosti temnejši, rezkejši, ponekod izpreminjajoč samo barvo, drugod pa stremeč tudi v nov izraz. Erotiko «Padajočih zvezd» prevéva dih bolečine, ki jo rodi neposredni doživljaj. V vseh pesmih utriplje hrepenenje mladih sil, čuvstvena rast, ki se ranjena od sovražnih impresij razcvete v ritmu in izrazu. V valih zavzetij žari solnce lepote, ki jih dviga v življenju, oziroma živetju. Ta otožnotihi vzlet manjka v «Poti bolesti» skoro popolnoma. Tu prisluškuješ strtemu srcu, ki ga nič več ne žene v življenje: doživljaji so dramatični, mračni, svet ljubezni je le še spomin, žar iz pepela. Toda vse to označuje le izpremembo barve. Karakteristično za pesnika je dejstvo, da se privija k Lepoti le v besnem brezupju, ponekod kričečem po slepem, krvnem uživanju, drugod izgubljačem se v breznadejni trpkosti. V teh dveh zbljih izgoreva pesnikov najjačji, najresničnejši doživljaj, ki je skoro popolnoma izpodrinil valovanje razpoloženj in deviških impresij v «Padajočih zvezdah». V tem je obsežno bistvo tega dela, ki se mu v širšem obsegu, a v isti smeri druží svet gledanja nase in zunanji svet: miselno ogrodje proži zdaj tvornost in vsebinsko zaokroža posamezne pesmi. In kot najvišji credo teh subjektivnih doživljajev zvene stih:

«Vse, kar življenje daje — vse je prazno...»

in

«Samo smrt in samo bolečine
so vstajenja in življenja nada.»

Kakor ta dva dela je tudi tretji — pesnikov odnosa do domovine — popolnoma izpremenil tisto lice, ki ga ima v «Padajočih zvezdah». Tam doživljene, prosojne impresije, polne življenjskega utripa in sveže resničnosti, neposredno iz objektov zajete, razpoloženja — tu rezke refleksije, ponekod ilustracije vsakdanjih brig in jese, ponekod zopet vzkliki bolečine, precej ostro političnega značaja. Sama v sebi zaključena niz sonetov je «Punta», po svojem bistvu najizrazitejši sunek v to smer, ki hrani za ves zdani Gradnikov odnosaj do domovine značilno spoznanje:

«Saj vse umre le, da se spet rodi,
da za življenje novo se krvi
napije tvoje, mati domovina.»

Primerjal sem notranja svetova obeh knjig zato tako podrobno, ker sama najjasneje odkrivata razliko med obema. A ne samo v barvi. V «Padajočih zvezdah» kipi vse doživljanje iz enega vira, iz čiste čustvenosti — odtod tudi notranja harmonija te zbirke. V «Poti bolesti» pa se je oprl pesnik na svoj, resnično svoj miselni svet, ki tvori ogrodje pretežnega dela pesnitev, ki pa še v pesnikovi duši deli tok doživljanja in celo značaj gledanja v dvoje različnih smeri. Zato pogrešam v tej zbirki tiste notranje zaokroženosti, harmonije barv in zvoka. Očem se odkrivata dva sveta, ki ju loči prepad naziran — pesnikova misel jih očitno ni uravnovesila v globljem pogledu, tvorčnosti pa si med njima še ni izdelbila prave, najbližje struge. Zato ima zame knjiga «Poti bolesti» pomen prehodne zbirke, pomembne predvsem za razvoj pesnika samega. Nastala je v znamenju višče se duševne kristalizacije, kar je bil drugi vzrok za primerjanje obeh zbirk. V rezultatu se že sedaj deloma kaže, pesnikov notranji obraz. Namen te presoje izključuje sicer njega podrobni opis, vendar se mi zdi potrebno, da omenim vsaj svoj osnovni vtis. Saj je Gradnik v naši moderni poeziji ena izmed najjačjih pesniških potenc. Razmaknil je v zmislu svoje individualnosti obzorja pesniškega izraza do grenko lepih fineš in uklenil kipenje subjektivistične lirike v novo, tople, sočno ritmiko. Je močan talent, vendar imam občutek, da se ta prirodni tok že v «Poti bolesti» ne izživlja sorazmerno s svojo silo, oddaljen od strun, ki jih razpejga v srečo velika osebnost.

Hi koncu bi še poudaril, da začetaja pesniška dikcija v «Poti bolesti» daleč za ono «Padajočih zvezd». Večkrat naletiš na fraze in slike, ki si jih že nekje v «Padajočih zvezdah» doživel, in ki se ponavljajo zdaj z mnogo manjšim poudarkom. Ravnotako srečuješ podobe iz drugih knjig. Svežost, nežnost in izrasitost ritma, ki je tako bogat okras «Padajočih zvezd», je zdaj ohlapnejša; ne vije se več tako vroče in vneto za pravico, v srečo: epohetnim obrazom, pa se mora večkrat pokoriti izrazu, ki ga zahteva misel. Najsočnejši je tam, kjer nosi erotično vznícenje, razmah patosa. Tako zagori tudi v «Puntu» sredi przlo donečega, pol epokega slikanja v vsej stari lepoti in toplini plamen Gradnikovega pisma njegovi ženi.

Dr. Ferdo Kozak.

Anton Vodnik: Žalostne roke. V Ljubljani 1922.

Lep naslov je dal Vodnik svoji prvi pesniški zbirki; lep in zanimiv ožjem. Za stare profesorje slovenščine zaveda višek zlorabljanja slovenskega izraza, za nas «moderne petelin» nekaj čisto mogočega in naravnega. Zakaj pa ne bi bila roka žalostna, če je žalostna? Za zanimivim naslovom je urejeno trideset pesmi in vsaka pesem je Vodnik. To se pravi: vsaka pesem je košček njegovih žalostnih rok, ki atakajo

njegovo žalostno pesniško dušo s tako silo, da je postala žalost že meso in kri, vsebina in slog vsega tega, kar je napisal. Zaljubil se je v žalostne večerne zarje in v deklice žalostne (str. 8.); v žalostne kraje (str. 13.) in v žalostni vonj (str. 14.), v žalostno vodo (str. 16.) in v žalostne vetre (str. 22.) — in še v veliko drugih žalosti. Je to edino, kar je značilno za Vodnika.

Drugače pa je sila nežen lirik, mehak, tako mehak, da sem ob koncu zbirke resnično občutil jokavo vzdihovanje sanjavega mladeniča. Lep v besedah in v figurah [Ljubezen je žalostna kakor slovo... (str. 16.), Svoj beli obraz — žalosten kakor so lilije v senci... (str. 17.), o, tako smo trudne, kakor da smo nosne... (str. 29.) itd.], občudovanja vreden v svojem mističnem zamaknjenju, toda grd v potrnosti in v obupu. Lahko bi primerjal vse njegovo delce otožnemu goslaču, ki igra dolgočasne melodije s fino ubranostjo, ki pa se je človek sčasoma tudi naveliča. Isto občutje imam, če berem Hrvata Krkleca. S tem seveda ne mislim, da ga je Vodnik posnema.

Marsikatera pesem pa je lepa. Ne vem, kako bi se dalo to izraziti. Kakor da bi gledal platno, na katerem so čudežno lepe barve in nič drugega. Pa je za pogled vseeno lepa slika.

Vodnik stoji pod vplivom one velike dobe, ki zavrača naturalizem in katero Hans Krüger zelo dobro označuje z besedami: «Die Kunst wurde aristokratisch — wurde Gewand, Geste und Miene derer, die sie ausübten... immer gelassen, beherrscht, der eigenen Würde eingedenk, unerbittlich bis zur Grausamkeit zu jedem Opfer, selbst zur Lüge bereit — um der Schönheit willen! Und hatten sich die Naturalisten darum bemüht, mit photographischer Genauigkeit die Welt der Dinge abzuschildern, so versucht man jetzt mit der gleichen wissenschaftlichen Genauigkeit die Welt der Seelen darzustellen — — — Zu diesem Zweck zergliederte man seine eigene Seele...»

To je tista doba, ki je drugod že v zatonu, medtem, ko se je pri nas šele s Cankarjem pričela. Izrazita pa še vedno ni, dasiravno se naši poeti z vso silo zaganjajo v ta umetniški pokret.

No, Vodnik je resen popotnik za svojim stremljenjem. Pa njegova umetnost ni privlačna za vsakega, ki bi jo izkušal uživati. Kdo bo danes pel s sentimentalnimi besedami samo o žalosti in o solzah? In to še o svojih lastnih! Premalenkostno je to za našo dobo, ki je potrebna trde besede, biča, krvave jeze in poguma. Ne obupa in sladkih besed! To je samo za kdaj, za nazadnje, kadar se človek že skoraj utruji in si zaželi konca. Premalo življenske sile, premalo poleta — in pisano samo zase, kar je skoraj pri vseh začetnikih običajna slabost.

Borba za slog in figuralne ornamente mu je nehote zameglila vsebino, kar seveda delu ni v prid. Originalen kajpada ni (kar nič ne dé). Upam pa, da se bo razvijal. Potem bo že našel svojo pravo pot.

Tone Seljškár.

Ivan Zorec: *Zmote in konec gospodične Pavle*. Založba ilustrovanega lista «Plamen». V Ljubljani 1921.

Škoda «Plamena», si reče človek, če vzame v roke te tri postumne knjižice (namreč poleg Zorčeve še R. Murnikovo «Koprnelo» in I. Š. Orlove «Pasti in zanke»), ki jih je zdaj izdal njegov urednik, deloma tudi, da bi odškodil tiste naročnike, ki so plačali za vse leto, kar je dandanašnji že naravnost — kavališki čin. Škoda že zato, ker bi bil «Plamen» lahko izpodrinil iz naših hiš marsikak tuj in nerazmerno slabši «družinski» list. Prav te tri knjige so namreč značilne za «Plamen» sam: lahko čtivo brez posebnih literarnih pretenzij, a kolikor le mogoče zabavno. Brez posebnih literarnih pretenzij? Človek bi rekel; toda

edino eden teh treh avtorjev se je skril, kakor pravi sam, za psevdonim predvsem z namenom, da poudari to «brezpretendenčnost», druga dva pa sta stopila s polnim imenom na plan. Torej hoče tudi Zorec — «stati» za ta svoj spis? Ga smatra torej sam vrednim, da nosi njegovo že spoštovano ime? Misli celo, da si ga je z njim podčrtal? Če misli to, je v ljuti zmoti! Delo je namreč enostavno slabo, in zabavno torej tudi samo za ljudi brez estetskih potreb, naj ima še toliko snovnosti. Da, če bi se bilo nadaljevalo, kakor se je začelo! Naravnost vznihčen sem bral prvo poglavje in se divil i dikciji i slogu i jeziku; pa rečem še po vsem razočaranju nad naslednjimi poglavji, da v nas menda še ni bil bolje opisan nastop učiteljice-meščanke v odljudni vasi. No, da, saj so tudi pozneje še mesta, ki sem si jih celo podčrtal in očrtal; naglašam tudi, da me prav nič ne moti, če je bila ta snov že stokrat obdelana, ker ne gre toliko za «kaj», ampak za «kako» in poudarjam naposled še enkrat, da je silno mnogo snovi, da, kar za tri take zvezke. Toda to je obenem tudi glavna hiba spisa, da ga je ob vsi obilici dogodkov samo za droben zvezek tako zvanega žepnega formata. Naravnost neverjetno je, kako je pisatelj kakor Zorec tu hodil enkrat samo po vrhu, da se mu še podplati niso pogreznili v zemljo, po kateri koraka. In zdi se mi, da sem kar našel razlago: Zorec je «seksualec» do skrajnosti; tu pa je hotel, oziroma po vsi strukturi dela moral ustvariti neko vsaj za silo «pošteno» dekle; in s tem si je zaprl pot tja, kjer je često do čudovitosti močen, čeprav človeku drugega kova, ki se mu ta nagon le ne zdi tako strašno odločilen, včasih tudi že nevšečen... In tako je vse s to «psihologijo» vred mestoma že do neužitnosti omedlno. In tudi komaj še verjetno. To se pravi: življensko že verjetno, a umetniško veliko premalo utemeljeno, oziroma obdelano. Poleg tega — vrag vedi, odkod pri Zorcu! — še opetovano bičanje «rodoljubovstva». Cankarsko, a ne Cankarjevo! Cankar je bil le eden, in ne samo njegovi umetnosti, ampak tudi njemu samemu smo prav radi verjeli, da res vidi take rodoljube, ki jih v resničnem življenju ni enega na pol milijona — vsaj ne, ki bi igral v življenju res kako vlogo! — pa da ne razloči političnega mogočnjaka od vaškega župana, dacarja od notarja itd., kar vse ima v realnosti zelo velik pomen. Zdaj pa beri, človek, tretje poglavje celo s tistim «Blagor narodu!» vmes, ali pa mesto, kjer občinski odborniki vstanejo in zapojejo cesarsko pesem, in povej, kje je kaj takega danes, oziroma je bilo pred kvečjemu petimi leti mogoče, naj so bili ti ljudje še enkrat tako vinjeni, nego nam jih slika pisatelj! Spis je nota bene realističen, dà, naturalističen! In potem: kdo si more jasno predstavljati le eno teh oseb razen čudakinje Brigitte, ki pa je prav v svojem čudaštvu dosledno izvedena. Saj ne rečem, da si prav vse te osebe naravnost «ugovarjajo»; toda poglobljenja, in sicer ne samo kvalitativnega, ampak tudi kvantitativnega, bi moralo biti še cel koš! In kje je te gospodične Pavle — «konec»? Tam v zadnjih stavkih knjige je vendar šele začetek, čeprav ni posebno verjetno, da bo odslej res bogve kako drugačna ta ženska. Človeku je res, posebno glede na to besedo v naslovu knjige, kakor bi se bil dal pisatelj ujeti lačnemu uredniku, naj mu dà prvo, že spisano poglavje, ko mu bo nadaljnja lahko tignil sproti med letom, pa bi mož v precepu kolofoktaril dalje, pač ker ne sme kar nehati; kakor se je v naši literaturi tudi baje že dogodilo. Toda to je tu vendar izključeno, ko je delo izšlo celo v knjigi, in je imel avtor vsaj pol leta časa dotlej, ko je šlo v tisk! Drugače pa, rečem: ker ima knjiga tudi dokaj lepih in srečnih mest — naj gre v božjem imenu med svet! O tem ni dvoma, da najdejo stoteri svoje veselje nad njo. Tudi je jezik celo v najslabših poglavjih večinoma vzoren. Samo, kako pride Zorec opetovano do oblike «bote» namesto «boste», je težko

umeti; in na koncu 137. strani je tisti «opozoriti nanjo» namesto «nase» že prehud pogrešek, da bi ga človek naprtil stavcu. I. P.-k.

I. Š. Orel: **Pasti in zanke**. Kriminalni roman iz polpretekle dobe. V Ljubljani 1922. Založba ilustrovanega lista «Plamen». 231 str. Cena 7-50 Din.

Tako zvano «čitajoče občinstvo» — to je v prvi vrsti mladina — bi poseglo po tej lični knjižici, ko bi jo poznalo; naj jo odslej spozna! Postanek knjige je prav originalen; pisatelj sam nam izpove v uvodu, da knjiga «ni napisana za slavo, temveč tako rekoč za stavo». Nekemu prijatelju je namreč hotel dokazati, da tudi slovenski pisatelj zmore spis, ki je bogat na zunanjih dogodkih in ne «tako prokleta lokalen». Zdaj se naj pokaže, je li dosegel svoj namen; češ, večjega in višjega namena knjiga ni imela.

Tako smo dobili v slovenskem slovstvu izviren kriminalen roman. Veliki narodi proizvajajo takih romanov neprestano in na debelo; slovstvena podjetja, ki se obračajo na maso, imajo v svojem repertoarju stalno tak roman, če ne lastnega, pa v prevodu. Navajali bi lahko podlistke francoskih, angleških, nemških, italijanskih listov; k nam prinaša tako hrano, kajpada le v prevodih, priloga belgrajskega «Ilustrovanega lista», ki je v tem oziru zvest dunajskima «*Interessantes Blatt*» in «*Wiener Bilder*», s katerima se skupaj tiska. No, res je, da tudi bralec, ki si svoje čtivo izbira bolj z estetskega stališča, včasih vzame za izpremembo in odmor spis take vrste, da mu nadomešča tarok, šah ali dulce far niente. S tem pa ne bodi rečeno, da kak detektivski spis ne bi mogel imeti in doseči tudi višjih namenov.

Naš pisatelj, ki v uvodu sam pove, da je njegovo ime skrito pod psevdonomom, baje nima višjih namenov. Ako se zdaj vprašamo, ali je dokazal svojo zmožnost, da je opisal dejanje, polno zunanjih dogodkov, tedaj mu to, ko smo prebrali njegov roman, priznajmo v vsem obsegu. Dejanja je toliko, da bi ga bilo dovolj za dva, tri romane! Tobažnji njegov roman se mu je torej zelo posrečil. Kdor sicer pozna njegovo pravo ime — in že psevdonom je izbran tako, da se spozna na prvi pogled — ta je temu našemu prijatelju že po značaju prve njegove knjige, ki jo je izdal leta 1903., z mirnim prepričanjem prisodil zmožnost, da bo stavo, povod pričujočega detektivnega romana, dobil. Priznajmo mu tudi, da smo i ta plod njegove kaprice, kakor smo plodove njegove resne pisateljske volje in intuicije, prebrali prav z zanimanjem. Niti ne prikrivamo, da nam je bilo med čitanjem včasih žal, ko smo očitno zapazili pisateljev namen pretiravanja in kopičenja.

Pri spisih take vrste nima zmisla govoriti podrobno o vsebini. Toliko pa bodi pripomnjeno, da si naš pisatelj za predmet odkrivanja ni izbral kakega navadnega zločina; zločin, ki se je v romanu pripetil, ima nekako socialno ozadje, nastal je po načrtih nekega društva, ki mu je namen, da z uničevanjem nekoristnih članov človeške družbe, lahkomišelnih zapravljalcev, bogatih lenuhov itd., dobiva sredstva, da podpira uboge, sirote in druge. Seveda pa pisatelj tem popravljavcem človeške družbe dovolj jasno pove, da namen ne more posvečevati sredstev, zlasti ker sredstva kaj lahko peljejo in so res peljala naravnost v hudodelstvo. Proti temu društvu pa se bori druga družba, tajna kakor ona, obstoječa iz mož, stoječih na pravi višini položaja, uma in izobrazbe; ta družba deluje z duševno propagando in nas spominja po organizaciji na prostožidarje. V tej družbi deluje najizraziteje skrivnostni doktor Apelius, ki se nam naposled odkrije kot član zelo visoke, menda vladarske hiše, a je zapustil svojo višino in živi le svojemu umu in srcu... Dovolj tudi romantike, kajne?

Ker pa avtor že izza leta 1903. ne mara polovičarskih ljudi in hodi najrajši na trdih tleh, pri njem sentimentalnega idealizma ne pričakujemo, te obične mikavnosti «romanov». Trda — pa ne ogorčeno trpka — je njegova sodba o človeku, zlasti o ženski; robata, res prerobata je včasih tudi njegova dikcija. Vendar, da si pravi (str. 94.) «človek včasih res ne vé, zakaj je Bog ženske ustvaril v človeški podobi» ali (str. 156.) «umekniti se svetu zaradi ene ali pa sto žensk, more le tepec», privre ob usodnih, baš odločujočih trenutkih prava, iskrena, elementarna, človeštvu kljub vsemu prirojena srčna mehkost na dan: koprneča želja ene junakinje, da bi imela otroka, nas na mah sprijazni z njenimi nam sicer ne baš simpatičnimi čini; glavna junakinja, vobče zločinska, pa odpre prave zatvornice svojega srca še pravočasno za roman, a seveda prepozno zase, ob smrti. Da se končno obe najsočnejši osebi v romanu srečno «dobita» — pravi «zakon» to kajpada menda ne bo — pač ni le koncesija bralcem, ki si želijo takega konca, ampak tudi odgovarja zunanjim in notranjim pogojem. *Dr. Jos. Tomišek.*

Randi O.: La Jugoslavia. Izdal Istituto per l'Europa orientale in Roma. Napoli, 1922. 582 str. in 3 skice. (Konec.)

V tretjem poglavju razpravlja o ekonomski vrednosti in o bogastvu tal. Kakor rdeča nit se vije avtorjeva misel, da naša država niti v poljedelskem niti v rudarskem pogledu ni toliko vredna, kakor jo proglašajo mnogi ljudje. Pa zakaj se potem Italijani trgajo za to našo zemljo, ako ni produktivna? Po naših vodnih silah se jim skomina; tu bi hoteli naložiti kapital v svojo korist in na našo škodo. Avtor namreč trdi, da tvori naša država nekakšen prehod med zapadom in vzhodom, med donavsko Evropo in Sredozemskim morjem in mora zaradi tega brezpogojno služiti internacijonalnim zahtevam (... deve subire inevitabilmente una ... servitu internazionale). Mi bi torej morali biti — izraz je oster — sluge vsem, pa seveda tudi Italiji. Mislim, da se brezobrazneje ni izrazil nihče, niti ne o Culukafrih.

Kar se tiče financ (četrti poglavje), je nakopičil avtor sem vse mogoče, največ o bankah in njih kapitalih, zlasti o «Narodni banki». Omenja, kako so naše banke vezane na tuje denarne zavode, toda niti na enega italijanskega. Ne vem, ali z nekim prezirom ali z neko žalostjo poudarja, da je italijanski kapital na našem teritoriju izza okupacije investiran samo v podjetjih. Obžaluje, da je naša država sprejela VII. člen (1. alinejo) rapalske pogodbe, češ «(Jugoslovani) so zaprli vrata prodiranju italijanskega kapitala». In prav jim je! Mi bi — po njegovih mislih — morali povsod ugoditi aspiracijam Italijanov na našem teritoriju, oni pa naj za vzdarje svobodno denacijonalizirajo in materijelno uprosiščajo naše sonarodnjake na Primorskem.

Poglavje o «Administraciji» je zbirka vsega mogočega. Pričenja se z javnim poukom in govori nato o drugih kulturnih ustanovah (Maticice, gledališča, arhivi, biblioteke, Sokoli in podob.). To je res kakor pesek v oči; avtor ni vedel, kam naj vse to uvrsti, pa je natrpal v «administracijo». Sem je vštulil legisciacijo, rekrutacijo vojakov in nato — čudo božje! — socializem in komunizem (njun razvoj, sestanke, kongrese, Korać, Lapčević e tutti quanti), potem famozno «Obznanje». Razen tega govori — vse v poglavju o administraciji — o «verskih vprašanjih»: o katolicizmu, pravoslavju, islamu i. dr., o številu teh vernikov, o njih cerkvah, o «kancelparagrafu», o tisku in časopisju, o vojski (Črna roka in Bela roka), o trgovski mornarici ter o drugih vprašanjih, ki niso niti v najmanjši zvezi z državno administracijo. Naposled se je razbesedil tudi o zunanji politiki ter poudarja tu odnošaje med Jugoslavijo in Italijo. Na tem potu mu hočem slediti nekoliko bolj v podrobnosti.

«Meja med tema dvema državama bi brez dvomno morala iti po razvodju na Julijskih planinah.» Naj ga torej vprašam: kdo ga je pooblastil porabljeni ta kriterij kot politično mejo? Ali znanost ali njegova «ljubezen» do nas? Kje bi n. pr. bila meja med Španijo in Portugalom, Francosko in Nemško, Švico in Italijo (odnosno Francijo in Nemčijo), dalje med Poljsko in Nemčijo ter stotina drugih meja? Avtor naj si zapomni: prirodnih meja ni moči izpremeniti z nikakimi političnimi ekspektoracijami; človek je — ne izvzemši avtorja — preznatno bitje, da bi s svojimi možgani izpreminjal kolosalne prirodne tvorevine. Če bi bil on konsekventen, bi moral podaljšati to razvodje do kraja — ne pa, da je obstal na Julijskih planinah —, t. j. potegniti ga sredi hrvatske visočine, po Dinarskih planinah, po Durmitoru in dalje po albanskih planinah, pa bi mu tako ves jadranski zaliv padel v roke in njegov sen o «mare nostro» bi se izpolnil. Kakor so trhli drugi njegovi nazori, tako je tudi ta. Pаметen človek, tudi če ni strokovnjak, vé, da gore s svojo podlago ne dele, marveč spajajo dve sosednji zemlji. Vsak začetnik vé, da n. pr. Ural ne deli Evrope od Azije kakor tudi Kavkaz ne; Apenini spajajo jadransko in tirensko Italijo, Pireneji družijo levo stran garonske z levo stranjo ebrove kotline itd. In kakor prehaja gora po svojih pobočjih v dve nasprotni strani, tako mora teči tudi voda. Razvodje loči samo dve smeri, v katere reke teko; ono n. pr. Apeninov ne deli na dva posebna pogorja. Po neprirodnem načelu o razvodju bi morala biti Italija razdeljena na dve — recimo — državi: na jadransko in tirensko ter bi Jugoslavija mogla — po tem principu — zahtevati záse jadransko Italijo, kakor zahtevajo Italijani záse jadransko Jugoslavijo. Smešno, kaj?

Vrhutega gore niso meje — in to je važno — niti v nacionalnem pogledu, ker so ljudstva izmenoma prešla preko njih že od davna; niso Julijske Alpe meja med Slovenci in Italijani; niti ne dele Karpati Slovakov od Poljakov, niti ne ločijo Alpe Nemcev od Italijanov in ne tvorijo kitajskega zidu med Francozi in Italijani. Avtor bi moral vedeti, da ravno v Alpah italijanski jezik stopnjema prehaja v francoščino. A to se dogaja povsod: manjše ali večje skupine nekega naroda so prešle in še danes prehajajo preko gorskih prelazov na teritorij drugega naroda in obratno; na ta način se «pomeša» dvoje različnih jezikov v eno «celoto», ki velja potem kot prehodni jezik. Ako torej razvodje ne more tvoriti meje med Slovenci-Hrvati in Italijani, morajo to biti najnižje točke (oziroma črte) na površini zemlje. Zlasti je to morje, ki je v tem pogledu odločujoči faktor. In kaj razmejuje Italijo od Španije, Britanijo od celinske Evrope, Finsko od Švedske, Japonsko od Kitajske, Evropo od Afrike in Amerike itd., ako ne morje? Tako tudi Jadransko morje od «začetka» do «konca» v svojih najglobočjih globočinah tvori mejo med Italijo in Balkanskim polotokom. Od najsevernejše točke na Jadranu dalje gre prirodna meja po kopnem — avtor bo pobesnel, a mu ne morem pomagati — po Tilmentu. Popolnoma znanstveni — geomorfološki — razlogi so, ki brez ugovora dajejo prednost tej meji pred vsako drugo. Na tem mestu se ne morem spuščati v podrobnejše razlaganje; omenim naj samo, da so vzpetine na zapadu Tilmenta povsem druge oblike nego na vzhodu ter da so tudi na drug način nastale. Če pa bi se hotel posluževati avtorjevih metod, bi se mu slabo godilo. Kakor se on zateka k romanski toponomastiki na Balkanu, bi tudi jaz lahko storil s slovenskimi imeni v današnji Italiji. Ni še minulo mnogo let, kar so se Slovenci — čujte — razprostirali do Tilmenta; še danes obstojata v dolnjem toku tik do obale dve naselji: «Gradisca» in «Gradiscutta», ki sta temu živi priči. Pa kje je še ona velika množica slovenskih imen naselij med Tilmentom in Sočo? N. pr. Pasion schiavonesco,

Martignacco, Santa Maria Sclavonica, Segnacco, Moimacco, Ziracco itd. Kakor se vidi iz tega, se je naša etnografska meja v Italiji — v našo škodo — znatno izpremenila in to pod vtisom nemoralnih načel. Dokler bodo etniške diference obstojale, bodo morale veljati tudi meje. Glavno pa, kar treba, da se vpoštevata, je: svobodna volja pošameznikov, da se priključijo oni (eventualno nacijski) skupini ljudstva, ki jim najbolj konvenira.

Popolnoma deplasirana, da ne rečem zlobna, pa je trditev, da je Italija «težej za svojim narodnim edinstvom in za izvršitvijo svoje nove kulturne misije, morala proti svoji volji» — kako iskreno! — «priključiti si manjše tuje narodne skupine». A kakšna bi naj bila ta nova kulturna misija Italije? Mi je ne potrebujemo, bodisi taka ali taka!... To svojo kulturno misijo mora najbrž Italija izvršiti najprej na Primorskem. V resnici — pravi milostljivo avtor — «Italija ne zahteva od teh ljudi, da bi takoj (da oggi al domani) postali Italijani: naj spoštujejo samo geografijo in Italijo, mi pa bomo spoštovali njih jezik in narodnost» — tako bržčas kot so to delali doslej. Velika ententa je prodala Italiji preko pol milijona Slovencev in Hrvatov (tako šteje avtor sam) kakor živino zaradi svojih velekapitalističnih ciljev, in avtor ima še drzno čelo, brani to mešetarsko (londonsko) pogodbo! Vrhu vsega pa še pravi, da «morajo biti Jugoslovani Italiji hvaležni, da jim je amputirala one zemlje (t. j. Primorsko)». In hoteč dokazati to abotno trditev, navaja tri razloge. Če bi Jugoslovani zavladali nad Primorjem, bi nikoli ne mogli uničiti italijanskega elementa, ker je ta daleko bolj kulturni. Pa menda vendar niso «Bumbari»¹ kulturnejši od istrskih Hrvatov ali «Muggiesi» od goriških Slovencev? — Razen tega, pravi, bi Slovenci ne mogli odoleti nemškemu pritisku, t. j. ne bi bili mogli preprečiti, da se ne bi Nemci ponovno ugnezili v Trstu, ter bi siromaki ponovno pali pod nemško despotijo, namesto da so pali — to pravim jaz — pod italijansko. Kako dobrega srca je avtor! — Tretji razlog je prav tako klasičen. Trst je sedaj pod Italijo — tako pravi avtor sam — kot trgovska luka padel, ker ga Avstrija ne uporablja, a bi pod Jugoslavijo popolnoma propadel, ker bi ta ne imela sredstev, da bi ga za promet v redu vzdrževala. «Vi, Jugoslovani, bodite hvaležni Italiji, da vam je odvzela Primorje, ker ste se tako rešili dveh nevarnosti in ker se je tako vaša država konsolidirala.» Se je li treba še dalje pečati s knjigo tega nesramneža?

Kakor so bili Madžari pred svetovno vojno fascinirani od takih randičevskih knjig in so mislili, da je — Bog jim odpusti! — pol Evrope madžarske, tako so tudi Italijani zapadli v to pomoto. Kadar pa se razpoči italijanski globus — kakor se je razpočil madžarski in avstrijski — tedaj bodo šele izprevideli, da so se bili vse preveč napihovali.

Dr. A. Gavazzi.

Kronika.

Opera. Otvoritveno Prodano nevesto je podal Balatka vedro in veselo, brez kapelniških ekstravaganc, pa tudi brez kapelmajstrske pedanterije. Za uverturo gre njemu in orkestru posebej priznanje. Na odru je prednjačil Betetto, ki je s svojim skoraj pregrotesknim Kecalom ohranil pri dobri volji

¹ Tako imenujejo sosednji Hrvati ostanke staroromanskih prebivalcev v jugozapadni Istri (Bal, Sisan, Galežan i. dr.).

poslušalce in soigralce. Betetto poje iz figure, ki jo predstavlja, in ne vodi samo svojega glasu lepo oblečenega na nedeljsko promenado. Ker umé podrediti svojo osebnost figuri, zato je zmiseln pevec in igralec. Mislim, da v tem tiči bistvo umetnika igralca in da je ta pot e d i n a, ki vodi do umetniškega ali vsaj dobrega igranja. Posamezne geste in kretnje, priučene pri aranžirkah, ostanejo samo geste, v organsko zvezo jih ne spravi noben režiser. Zato kar najiskreneje pošlagam vsem pevcem na srce: vživi se v človeka, ki ga predstavljaš, in pusti svojo osebo in paradiranje s svojim glasom na strani: način predavanja in igra prideta potem sama ob sebi, brez režiserjev. (Zato treba sevé fizičnih in psihičnih predpogojev: kolikor toliko prenesljivega glasu, glasovne tehnike, duševne in telesne gibčnosti itd.) Da pri takem razosebljenju osebnost ničesar ne izgubi, temveč le pridobi, dokazuje aplavz publike in enodušno priznanje kritike ob Betettovem Kecalu. Takemu pevcu bo hvaležen dirigent, režiser in — kritik, ki mu ne bo treba venomer ponavljati: X, Y je lesen, okreten ali rutiniran igralec, temveč bo zapisal: pojmoval si po mojem občutku svojega človeka preveč ali premalo strastnega, mirnega, komičnega itd. L e w a n d o w s k a je bila simpatična M a r r i n k a (podčrtujem zadnjo besedo zaradi gornjega razmotrivanja), Š i m e n c istotak Janko. Šimenc ima mnogo zmisla za podajanje vzpetih, vzbočenih kantilen. Tudi organ mi je simpatičen. M o h o r i č je bil v II. dejanju dober, tretje je po mojem mnenju odpel preariozno. Temeljna barva Vaškovega nastopa je komična jokavost. Več Vaška torej, manj Mohoriča! Z b o r je pel animirano, vodila ga je muzikalna misel in situacija, tako da so bile previdne vajeti dirigentove skoraj odveč. Tudi orkestru se je poznalo, kaj zmore poznanje glasbenega toka, igral je ognjevito, prežet z melosom skladbe. — Prav gotovo pa ne spada v Prodano nevesto plehko baletska stilizacija dveh nacionalnih plesov, furianta in polke, ki jih pleše balet vrhutega ob popolnoma pasivni asistenci številnega naroda. Občutil sem to še prav posebno pri polki ob vstopu mešanega zbora (con molto espressione): ob takem baletiziranju se narod nikdar ne bo tako razvnel in razmahnil. Kako vse drugače je v tem pogledu vplivala name naborniška scena v Jenufi!

Prva opera mi je odprla lep razgled v bodočnost; kako sem padel iz napolnebes na trdo ob drugi, sem zadnjič omenil. Dostavljam še, da je L a k m é dirigiral N e f f a t in da ni njegova krivda, če je bila predstava — vsaj zame — tako nebeško dolgočasna. Narobe, štejem mu v dobro, da nam je s hitrejšimi tempi pomagal preko najhujših praznot in s tem rešil opero še očitnejše plitvosti. Sicer mu pa v tolažbo stojita ob strani L o v š e t o v a in B e t e t t o, ki sta s svojima lepima glasovoma tudi zaman poizkušala pomagati operi na noge. Nosilcu tenorske partije priporočam, da si s solfežijami izboljša svoj nastavek. Sicer je pel korektnije kot lanski interpret njegove vloge.

Novost letošnje sezone je bila Smetanova T a j n o s t (Balatka). Smetana je izrazito naroden komponist, naroden v nacionalnem in poljudnem zmislu. Vendar ga je kot človeka, ki stoji v stikih s tujimi kulturami, posebno z racionalistično nemško, vedno nekaj gnalo, da bi se poljudnosti (ne nacionalnosti) otrešel, da bi se tako rekoč civiliziral. Sam piše svojemu prijatelju o Tajnosti, da jo je zlagal pod pritiskom nekakega dualizma, da ne more pisati, kakor bi hotel in da mora pisati poljudno, sicer opera ne prodre. Nemška spekulativna gesla: leitmotivi, tematično, da ne rečem matematično delo, so ga motila, mamila. Tajnost je zgradil na dveh motivih (Kaline in zaklada) in jih tematično obdelal, za širšo publiko pa vrnil nekaj drobcev. Morda izvira iz iste razdvojenosti med umom

in srcem tudi pregošta instrumentacija. Zanimivo je, da je sam obsodil — Prozdano nevesto. No, zgodovina je dejala drugače. Smetanova narava se mi zdi vesela in zdrava, zato imam vtis, da mu spekulativnost ne pristane. Ta občutek imam posebno na mestih, kjer prične kontrapunktično in tematično operirati. Najbolj uspelo je tretje dejanje, čigar vsebina Smetanovemu naturelu po mojih mislih najbolj odgovarja. Grozi drugega dejanja pa ne verjamem. — Cvejič (Kalina), Zupan (Malina), Zathy (Bonifac) in Kováč (Vit) imajo materijal, treba samo še zidati. Opeka sama ne sezida hiše, treba vsaj zidarja, če že ne arhitekta, ki umno razporedi in zveže materijal, da postane iz njega nekaj povsem drugega: zgradbica, v kateri posamezna opeka izgubi svojo samostojno bitnost, zgradba, ki ni samo vsota uporabljenega materijala, temveč popolnoma nov objekt. Posamezni toni, drug poleg drugega, so skladi opeke in nič drugega, pa naj bodo še tako lepi. Arhitekt umetnik ne dela reklame za opeko, on ustvarja hiše, cerkve, palače. Pevec umetnik ne poje posameznih tonov, on poje fraze, misli, pesmi. Prijetno me je v tem oziru iznenadila Thalerjeva z lepo strnjeno arijo v drugem dejanju. Čuvstven začetek, stopnjujoča gorkota — podpiral sem jo radevolje s fantazijo — iskren višek in rahel diminuendo — (kam? bumf v teatralen jok. Ta me ni prijetno iznenadil. Čemu neresničnost?) Thierry-Kavčnikova (Roza) je inteligentna pevka. Bratuž je bil zabaven Škerjanček, pazi pa naj, da ne postane opereten komik. Zbor je pel v zadnjem aktu sveže. Globoko pod normalo se je gibal zidarski mojster. Opera bi morda, drugače zasedena, globlje vplivala na publiko.

Tudi druga noviteta je bila češkega izvora: L. Janáčkova Njena pastorka. Janáčkova glasba črpa svojo življensko moč neposredno iz drame. Ona ne mara, da bi se predla sama iz sebe, noče, da bi ji bil tekst samo zunanja pretveza, marveč hoče tekstu služiti, da ga podčrta, da ga plastično dvigne. Prvo je tekst, muzika je samo izrazilo, s pomočjo katerega se tekst ponazorjuje. Muzikalna drama torej, vendar brez wagnerskih leitmotivov in tudi ne impresionistična à la Debussy. Kot gradbeni materijal služijo Janáčku glasbene partikule, izvirajoče iz besedne melodike, dviga in padca besednih fraz, ki slučajno dominirajo v gotovem besednem kompleksu. Baje je komponist te rečenice sam nabiral med Moravani, svojimi rojaki. Vendar to so formalnosti. Gotovo je, da Jenufa zgrabi človeka s svojo elementarno realitiko in dramatičnostjo, pa naj bo to že zasluga komponistova ali avtorice libreta, Gabriele Preissove. — Izvajali so opero temperamentno in dramatično. Odkrito povem, da take predstave zlepa nisem slišal v Ljubljani. Matačić je dirigent, ki gleda na gledališki aparat kot na enotno maso, ki ji treba samo pogona. Nasprotno vidi n. pr. previdni Balatka v njem maso, ki jo je treba skupaj držati. Zato je Matačić bolj linearno, Balatka bolj detajlno, organizatorično misleč dirigent. Matačić gre čez drn in strn, Balatka ljubi varno pot. Thierry-Kavčnikova je postavila pred nas tip (cerkovnico), ki je brez dvoma njena najboljša kreacija. Ustrezala je tudi najbolj kritičnemu strokovnjaku bodisi kar se tiče petja, igre ali postave. Jaz za svojo osebo sem pozabil že v drugem dejanju, da prisostvujem delu kot kritik in sem samo užival. Lewandowska je porabna v najrazličnejših vlogah, le škoda, da izgubi intonačni stik s svojo okolico, kadar se razvname. Z njeno Jenufo sem prav zadovoljen. Šfiligojeva obeta postati dobra moč, Ribičevi (Jano) pa bi poveril večjo vlogo, ker kaže dovolj pevskega in igralškega umevanja. V drami je pošteni, možati Laca (Sowiłsky) simpatična figura, vetrnjak Števa (Šimenc) njegovo nasprotje. Pri predstavi sem čutil ravno obratno, morda vsled pregledatorskega nastopa prvega in zmiselnega

petja Šimenčevega. Zbor (naborniški v I. in ženski v III. dejanju) je bil dober, orkester mestoma frapanten.

Seviljski brivec. Zivahni tempo veseloigre so Neffat in sodelujoči izborni pogodili. Palmo je odnesel Zupan, ki me je v resnici razveselil s svojim napredkom. Lovšetova se je očitno vživela v Rozino — zato ni samo pela, ampak tudi igrala nad vse pričakovanje dobro. Levar je bil agilen Figaro. Aplavz po nastopni pesmi zaslužen. Betetto (don Basilio) se je zavedal bufonade, ki ji ne škoduje nobeno pretiravanje, če je celo ne dvigne. Tudi Kováč se je kot vinjeni poročnik precej razvnel. Manjše vloge so bile v dobrih rokali. Bil je vesel večer, zabavalo se je kritično in nekritično občinstvo.

A. Foerster: Gorenjski slavček. S strahom v srcu sem šel na premiero slovenske opere, ker sem poznal njen klavirski izvleček. Po prvem dejanju sem se oddahnil, kajti stvar je dobivala lice. Opera bi mogla ostati stalno na repertoarju, če bi odstranili točke, ki dejanje samo zavirajo, tehtnega pa ničesar ne povedo (n. pr. Ave Maria) in nekoliko predelali posebno II. dejanje (zelo dolgočasna je n. pr. «arija», v kateri pripoveduje Majda, da je morala odriniti dvesto forintov za sina, ki je storil «krivično delo»). Finale I. dejanja se mi zdi v prvotni koncepciji (izdaja «Glasbene Maticice») boljši. Vložke (Štrukelj in Rajdelj gresta v gostilno) v I. dejanju ne zamerim, ker je dokaj zabavna. Foersterjeve misli so preproste in vsakomur dostopne, ali pa bi prenesle tudi manj vzorno izvajanje, je drugo vprašanje. Na vsak način pa se mi zdi deplasirana trditev, da je Gorenjski slavček delo, s katerim se lahko reprezentiramo pred svetom ali da bi bil naša Prodana nevesta. Ako se motim, me bo samo veselilo. — K lepemu uspehu je pripomogla dobra zasedba vlog, vestno naštudiranje in last not least Šestova režija, ki naj se še večkrat udeležiti v opernem gledališču. Naslovno vlogo je pela Lovšetova naslovu v čast. Šimenc (Franjo) je naš najboljši tenorist in pevec, ki od opere do opere vsestransko napreduje. Levar je bil eleganten Chansonette. Pri njem se ne morem otresti vtisa, da je često nedisponiran. Kljub temu poje muzikalno. Njegova igra pa je že vsestransko priznana, tako da napeto čakamo njegovega Othela v drami. Ostali sodelujoči so bili razen gostilničarja, ki je pel precej malomarno, na mestu. Zbor je bil sev v svojem elementu. Opero je minuciozno naštudiral Jeraj. Če bi Lewandowsko zamenjali s Thalerjevo, bi sodelovale na odru samo domače moči. *Niko Štritof.*

Člani novomeške «Zadruga». V razpravi «Kette v novomeški Zadrugi», objavljeni v Cankarjevem Zborniku na str. 32. do 46., imenuje dr. R. Molč na str. 33. deset članov, na str. 36. in 43. pa sejni zapisnik omenja še dva, tako da je bilo vseh članov «Zadruga» dvanajst. Kakor je razvidno iz letnega poročila novomeške gimnazije za šolsko leto 1896./1897., oziroma iz glavnega kataloga za isto leto, je bil med njimi: 1 četrtošolec: Kamenšek Oskar; 3 petošolci: Peterlin Fran, Vašič Ivan, Žorž Josip; 3 šestšolci: Drenik Pavel, Šešek Fran, Turk Fran, in 5 sedmošolcev: Kette Dragotin, Šajn Josip, Zevnik Mihael, Železnikar (ne Železnik, corr. na str. 33. Cankarjevega Zbornika) Julijan ter Polovič Ivan, ki pa je 3. januarja 1897. odšel z novomeške gimnazije. V šolskem letu 1896./1897. so razen Ketteja in Drenika od drugod prišli na novomeško gimnazijo zadržani Železnikar, Peterlin in Žorž, ki jih v šolskem izveščju prejšnjega leta ni. Tria najsti član bi bil osmošolec Nikolaj Zupanič, ki je svoj vstop v «Zadrugo» javil, a se je premislil. *Alojz Turk.*

P. n. Dovoljujemo si Vas opozoriti na novo knjigo, ki je pravkar izšla v naši založbi:

Charles de Coster: Ulenspiegel in Lam Dobrin

junaka veseljaka iz dežele flandrske. Poslovenila Oton Župančič in Anton Debeljak.

To znamenito delo svetovne književnosti, ki obsega 558 strani, podaja v široko zasnovanih slikah žilavo borbo reformirane Flandrije proti tedanji španski nadvladi ter neustrašeni odpor proti nečloveški in krvavi inkviziciji. Neizčrpno pero pisatelja razvija bujno pestrost dogodkov, ki so nanizani okoli Ulenspiegelja, dovtipnega kliukca in neugnanega pavlihe ter velikana Lama Dobrina. Pristno godčevske burke se menjavajo z nečuvenimi nasilji verskega sodišča, prizori iz javnih hiš se vrstijo za vojaškimi čini. Povest o tajinstvenem volkodlaku in jahanje na čarovniški klek vzbuja našo pozornost, nato pa dejanja starega pohotneža, ki lovi nedorasle deklice, ter meniha, ki zbira bratovščino zakonskih žen, in jih nage biča. Toliko obilico zanimivih dejanj nudi malokatera druga knjiga. *Ne vem, če bo ~ prišel naslednji?*

Knjiga v okusni opremi velja broširana 63, vezana pa 73 dinarjev s poštnino vred.

Vljudno Vas prosimo, da blagovolite knjigo naročiti po priloženi dopisnici.

Pričakujoč Vašega naročila bilježimo

z odličnim spoštovanjem

TISKOVNA ZADRUGA

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Andrejev Leonid, Povest o sedmih obešenih. Tema. Poslovenil Jos. Vidmar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 150 str. 13 Din, po pošti 1,50 Din več. (Prevodna knjižnica, 8.)

Apulej. Amor i Psihe. Preveo s latinskoga dr. Milivoj Šrepel. Predgovor dr. G. Šamšalović. Zagreb. Narodna knjižnica. 1922. 56 str. 5 Din. (Knjige ljubavi, 1.)

* **Dostojevski F. M.** Idiot. Roman. I.—II. knjiga. S ruskog prevela Zora M. Velimirovičeva. Beograd-Sarajevo. J. Gj. Gjurgjević. 1922. 445 str. 30 Din. (Odabrana Biblioteka, 6.)

Koledar, mariborski, 1923. I. leto. Uredil dr. A. Reisman. Maribor. Konzorcij narodnih trgovcev in obrtnikov v Mariboru. 1923.

Kumar Srečko, Prvi plameni. Sedem pesmi za mešane in moške zборе. (Ivan Grbec, Stanko Premrl, Emil Komel, Vinko Vodopivec, Janko Ravnik, Vasilij Mirk, Emil Adamič.) Trst. Učit. zveza slovenskih učiteljskih društev Julijske Krajine. 1923. (Naslovna stran od A. Cernigoja.)

* **Lhotzkij H.** Budućnost čovečanstva. I. Evoluciono pitanje. S njemačkog Jovan Suvajčić. Beograd-Sarajevo. J. Gj. Gjurgjević. 1922. 52 str. (Mala Biblioteka, 76—77.)

Lilek Em. I. Napredno pravno in versko, moralno in humano naziranje srednjeveških Srbov, kakor se to zrcali v Dušanovem zakoniku. Njihove človekoljubne ustanove. — II. O srbski in hrvaški zadrugi in o nazivih za sorodnost zadrugarjev. Celje. Samozaložba. 1922. 39 str. 1 Din. (Knjižnica Ljudskega vseučilišča v Celju, II. zv.)

Melik Anton, Jugoslavija. (Zemljepisni pregled. II. del, 1. snop.) Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 296 str. Broš. 21 Din, po pošti 1,50 Din več. (Pota in cilji 11.—12. zv.)

Milčinski Fran, Zgodbe kraljeviča Marka. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 99 str. Cena vez. 15 Din, po pošti 1,50 Din več.

Pravljice, češke. Poslovenil Ivan Lah. Ilustriral Rajko Šubic. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 68 str. Vez. 12 Din.

Pregelj Ivan, Plebanus Joannes. Trst. Naša Založba. 1921. 198 str.

Shakespeare, Othello. Prevel Oton Župančič. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 160 str. 19 Din, po pošti 1,25 Din več.

Sheff Harry, Hči papeža. Ljubljana. «Jutro». 1922. 177 str. Cena 25 Din, vez. 30 Din, po pošti 2 Din več.

Svetlič Rikard, Kazalo krajev na Zemljevidu slovenskega ozemlja. Ljubljana. Slovenska Matica. 1922. 178 str.

Štolba Josip, Stari grehi. Iz češčine preložil Fr. Govekar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 78 str. 7 Din, po pošti 75 para več. (Zbirka «Oder».)

* **Toussaint Franz**. Bašta milovanja. Prevod s arapskog. Preveo s francuskog Veljko Miličević. Zagreb. Narodna knjižnica. 1922. 72 str. 5 Din. (Knjige ljubavi, 2.)

Wendel Hermann, Aus drei Kulturen. Berlin. Verlag für Sozialwissenschaft. 1922. 237 str.

Zakon o državnem svetu in upravnih sodiščih. **Zakon** o volilnih imenikih. **Zakon** o ministrijski odgovornosti. **Zakon** o izpremembah v zakonu o obči upravi z dne 26. aprila 1922. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 51 str. Cena 5 Din, po pošti 50 para več.

Žitni zavod

družba z o. z. v Ljubljani

Nakup in prodaja vseh vrst
žita ter mlevskih izdelkov

Telefon šte. 243

Zahtevajte naše ponudbe!

SLOVENSKA BANKA, LJUBLJANA

v lastni palači ❖ Stritarjeva ulica (Frančiškanski most) Ljubljana

Delniška glavica:
K 30.000.000.—

Rezerve nad:
K 8.000.000.—

PODRUŽNICE: Novi Sad, Ljutomer, Dolnja Lendava.

Ekspozitura: Vrhnika.

Interesna skupnost s Slavensko banko d. d. v Zagrebu.

Obavlja vse bančne posle
po najugodnejših pogojih.

Finansira trgovska in
industrijska podjetja

Obrestuje hranilne vloge

(na knjižice in tekoči račun) po najugodnejši obrestni meri. Za vloge, vezane na več mesecev, se plačujejo posebno visoke obresti po dogovoru.